

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Bakalářská práce

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

**Zobrazení přístupu k rodičovství ve vybraných dílech
české literatury**
Bakalářská práce

Autor: Hana Ganevová

Studijní program: B7310 Filologie

Studijní obor: Jazyková a literární kultura

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Jelínek, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor:	Hana Ganevová
Studium:	P19K0207
Studijní program:	B7310 Filologie
Studijní obor:	Jazyková a literární kultura
Název bakalářské práce:	Zobrazení přístupu k rodičovství ve vybraných dílech české literatury
Název bakalářské práce AJ:	The Depiction of an approach to parenthood in selected books of the Czech literature

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zaměřuje na zobrazení rozlišného přístupu k rodičovství a vztahu k potomkům ve třech dílech české literatury. Jedná se o tituly *Bylo nás pět* (1946), *Báječná léta pod psa* (1992) a *Marta v roce vetřelce* (2011). Jednotlivá díla jsou vybrána z různých období v průběhu 20 až 21. století, a lze tak sledovat vývoj popisovaného tématu v různých etapách společenského a kulturního vývoje – mimo jiné z hlediska vlivů společenského a vědeckého klimatu, dobových diskursů rodičovských a posunů v literárním stylu. Získané informace budou následně užity v projektu k bakalářské práci, jenž se soustředí na praktické srovnání jevů vývoje rodičovství a jeho představení v literatuře.

- SOUKUPOVÁ, Petra. *Marta v roce vetřelce*. Host, 2011, ISBN 978-80-7294-521-4
- POLÁČEK, Karel. *Bylo nás pět*. Fortuna Libri, 2016, ISBN 978-80-7546-038-7
- VIEWEGH, Michal. *Báječná léta pod psa*. Druhé město, 2013, ISBN 978-80-7227-343-0
- LEHÁR, Jan a kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Lidové noviny, 1998, ISBN 80-7106-308-8
- MOŽNÝ, Ivo – *Sociologie rodiny*. SLON, 2002, ISBN 80-86429-05-9
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. SLON, 2003, ISBN 80-86429-19-9
- HÁJKOVÁ, Alena. *Knížka o Karlu Poláčkovi*. Praha: Academia, 1999.
- HRUŠKA, Petr (ed.) a kol. *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Praha: Academia, 2008

Zadávací pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Jelínek, Ph.D.

Oponent: Mgr. Michala Mikolášiková

Datum zadání závěrečné práce: 12.11.2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala (pod vedením vedoucího bakalářské práce) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne.....

Poděkování

Tímto bych chtěla vyjádřit své poděkování vedoucímu bakalářské práce Mgr. Jiřímu Jelínkovi, Ph.D., za odbornou pomoc, laskavý, trpělivý přístup a cenné rady při zpracování bakalářské práce.

Anotace

GANEVOVÁ, Hana. *Zobrazení přístupu k rodičovství ve vybraných dílech české literatury*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2023. 56 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zaměřuje na zobrazení rozlišného přístupu k rodičovství a vztahu k potomkům ve třech dílech české literatury. Jedná se o tituly *Bylo nás pět* (1946), *Báječná léta pod psa* (1992) a *Marta v roce vetřelce* (2011). Jednotlivá díla jsou vybrána z různých období v průběhu 20 až 21. století, a lze tak sledovat vývoj popisovaného tématu v různých etapách společenského a kulturního vývoje – mimo jiné z hlediska vlivů společenského a vědeckého klimatu, dobových diskursů rodičovských a posunů v literárním stylu. Získané informace budou následně užity v projektu k bakalářské práci, jenž se soustředí na praktické srovnání jevů vývoje rodičovství a jeho představení v literatuře.

Klíčová slova: výchova, rodičovství, dětství, rodina

Annotation

GANEVOVÁ, Hana. *The Depiction of an approach to parenthood in selected books of the Czech literature*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2023. 56 pp. Bachelor Degree Thesis.

The Bachelor Thesis is focused on the depiction of the various approaches to the parenthood and the relationship to children in three selected books of the Czech literature, namely *Bylo nás pět* (1946), *Báječná léta pod psa* (1992) a *Marta v roce vetřelce* (2011). The particular books have been chosen from different periods throughout 20th and 21st century. Therefore, the progress of the described topic in various periods of social and cultural development can be followed there. Moreover, this is influenced by the social and scientific climate, contemporary parent discourse and the changes in literary styles. Then, the gained information will be used in the project related to the Bachelor Thesis. This project will be focused on the practical comparison of the issues linked with the development of the parenthood and how the parenthood is presented in the literature.

Keywords: education, parenthood, childhood, family

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 4/2009 (Řád pro nakládání se školními a některými jinými autorskými díly na UHK).

Datum:.....Podpis studenta:.....

ÚVOD.....	11
1. RODINA	13
1.1. Pojem rodina	13
1.2. Náhled do historie.....	14
1.3. Gender.....	17
2. POSTAVY	23
2.1. Hlavní dětské postavy	23
2.1.1. Petr Bajza.....	23
2.1.2. Kvido	23
2.1.3. Marta.....	24
2.2. Matky	25
2.2.1. Maminka Petra.....	25
2.2.2. Maminka Kvida	26
2.2.3. Maminka Marty	26
2.3. Otcové.....	27
2.3.1. Tatínek Petra	27
2.3.2. Tatínek Kvida	28
2.3.3. Tatínek Marty	29
2.4. Sourozenci	30
2.4.1. Sourozenci Kvida	30
2.4.2. Sourozenci Petra	30
2.4.3. Sourozenci Marty	31
2.5. Další vztahy	31
3. Porovnání a popis vývoje v rodičovství	33
3.1. Porovnání děl	33
3.2. Vývoj v rodičovství a výchově	36
4. Praktický projekt — povídka	40
4.1. Marika.....	40
4.2. Adam.....	41
4.3. Adamovi rodiče.....	42
4.4. V kuchyni	43
4.5. Klára.....	44
4.6. Doma.....	45
4.7. Vojta	47
4.8. Doma.....	48

4.9. Shrnutí povídky.....	51
5. Závěr.....	53
6. Použitá literatura	55

ÚVOD

Cílem této bakalářské práce bude definovat pojem rodina, vymežit základní rodinné vztahy a jejich uchopení demonstrovat na třech vybraných dílech z české literatury, přičemž každé z nich je záměrně vybráno jakožto velmi odlišné. Dále bude též krátce nastíněna rodina z hlediska historického a také seznámení s termínem gender.

Část bakalářské práce bude věnována i popisu jednotlivých postav v konkrétních dílech. Důraz bude kladen zejména na charaktery daných postav, aspekty, jimiž mohou být ovlivněny ve svém jednání, reakcích či chování a rovněž vysvětlení těchto konání.

Jedna z kapitol bude zaměřena na vývoj rolí v rodině – vývoj role matky, otce a dítěte. Na toto bude zacílen popis progresu jednotlivých rolí nejen v rámci jednoho díla, ale i napříč vybranými knihami.

Při výběru děl do této bakalářské práce, z nichž je cílem vycházet při popisu přístupu k rodičovství, bylo nahlíženo z několika různorodých hledisek. Jedno z nich představovala doba, v níž se děj knihy odehrává, avšak není možné zacházet příliš daleko do minulosti, přestože by se jistě jednalo o velmi zajímavou zkušenost. Na toto je ale rozsah bakalářské práce omezený a takto široké časové spektrum by jistě vyžadovalo mnohem více prostoru.

Nejdále do historie je tak možné se přenést v díle od Karla Poláčka *Bylo nás pět* (1946). Tato kniha čtenáře zavede do meziválečného období první republiky. První republiku lze vnímat jako velmi zajímavé období a rozhodně se o něm nelze vyjádřit s jistotou jednoznačně ať již v pozitivním či negativním slova smyslu.

Druhou knihou je dílo Michala Viewegha *Báječná léta pod psa* (1992). Děj této knihy se odehrává po roce 1968 – po invazi vojsk Varšavské smlouvy. Toto období si ještě mnoho obyvatel vybavuje a může o něm tedy vyprávět z vlastních vzpomínek. Ačkoliv se traduje, že mysl špatné vzpomínky vytěsňují, patrně jen málokdo dokáže na srpen 1968 a několik dalších měsíců (či let) vzpomínat výhradně v dobrém. V této knize lze spatřovat vliv, jaký může mít politický tlak na jedince, který poté mění své chování a tím i potažmo své postavení v rodině.

Jako třetí kniha byla zvolena *Marta v roce vetřelce* (2011) od české autorky Petry

Soukupové. Toto dílo se odehrává v současné době. Kniha je psána deníkovou formou očima devatenáctileté slečny zažívající události, které k jejímu věku běžně patří, ale i pro její věk méně obvyklé příhody. Samozřejmě i zde figurují její rodiče a lze zde spatřovat jejich postoje k Martiným problémům a také k faktu, že jejich dítě je již téměř dospělé a činí rozhodnutí, s nimiž ne vždy její rodiče souzní. Sledovat tu lze přerod dítěte v samostatně se rozhodující osobnost a jak se s touto situací vypořádá hlavní hrdinka i její rodiče.

Další kritérium výběru představovaly rodinné vztahy, a to především se zaměřením na vztahy dětí a jejich rodičů. Poláčkovovo dílo *Bylo nás pět* (1946) je velmi příhodné, jelikož se zde vyskytuje několik různých modelů rodin. Konkrétně lze jmenovat například úplnou rodinu Bajzových. Protipólem je poté neúplná rodina Zilvarů, kde chybí maminka a tatínek je zároveň invalidní, tudíž i sociální poměry Bajzových a Zilvarových jsou diametrálně odlišné. Dílo *Bylo nás pět* (1946) bylo zvoleno pro jeho bohatství v podobě různorodého zástupu rodičů, dětí a tím mnoho provázaných vztahů, na kterých lze ukázat jevy, které budou v této práci popsány.

V díle *Báječná léta pod psa* (1992) je možné vidět funkční úplnou rodinu. Zde lze však spatřovat to, jaký vliv na rodinu může mít politická situace v zemi. Jedná se o příběh chlapce a jeho rodičů. Autor se snaží o zachycení typičnosti. Na rozdíl od Poláčka, který chce podat obraz doby první republiky prostřednictvím různorodosti.

Čtenáři mohou pozorovat vývoj postavy Kvida od raného dětství po dospívání. I proto se zdála kniha *Báječná léta pod psa* (1992) jako velmi vhodné dílo pro tuto práci. Ve srovnání s *Bylo nás pět* (1946) a též s *Martou v roce vetřelce* (2011) dílo pokrývá značnou část života hlavního hrdiny a nesoustřeďuje se pouze na relativně krátký, vybraný úsek dětství či rané dospělosti, jako v případě Marty z díla Petry Soukupové.

V bakalářské práci bude obsažen i praktický projekt, a to konkrétně v podobě vlastnoručně sepsané povídky, jež bude provázaná motivy s tématem této práce. Povídka se pokusí prakticky nastínit postoje a přístupy k rodičovství v rámci několika odlišných generací, představí i mezigenerační neshody a jejich možné dopady na dítě.

1. RODINA

1.1. Pojem rodina

V úvodu je nezbytné si položit základní otázku: Jaký je smysl rodiny? Podle Iva Možného je rodina v aktuální době vnímána jako monogamní manželský pár a jejich děti. Ne vždy tomu ale tak bylo. Jak ve starověku, tak ve středověku toto slovo mělo zcela jiný význam a ten nebyl nijak podobný tomu, jak je slovo rodina vykládáno nyní.¹

V případě prvním je rodina pojata jako spolek osob, které spolu žijí a hospodaří v jednom stavení a podléhají jednomu člověku, který má hlavní autoritu. Čítalo to tedy nejen rodinu pokrevně spřízněnou, ale i děvečky, čeledíny, tovaryše a další služebnictvo nebo učně. Tento model fungoval do první poloviny 19. století.²

Druhý případ představuje pojetí rodiny jakožto velkého společenství, které je vzájemně pokrevně příbuzné, avšak nesdílí společnou domácnost. Jednalo se o aristokraty, kteří sídlili ve více městech a zemích. Lze tedy říci, že tento model byl podobný tomu, co představuje rod. Oba výše uvedené modely byly užívány současně.³

V díle Oldřicha Matouška *Rodina jako instituce a vztahová síť* (1999) autor uvádí, že hlavní smysl rodiny spočívá v reprodukci lidského pokolení. Zároveň autor dodává, že díky rodině se lidem daří snáze pečovat o své potomky a věnovat se jejich výchově.⁴

Rodina představuje jeden ze základních společenských modelů, na němž je postavena naše společnost. Matoušek v něm spatřuje prostor pro formování osobního vývoje jednotlivce. Díky rodině si každý člověk buduje vztahy a utváří si postoje k dalším skupinám, s nimiž se v průběhu svého života setká.⁵

Rodina a s ní spjaté normy či vzorce chování napomáhají dětem pochopit, jak funguje společnost i svět, v němž se budou v budoucnu pohybovat již samy po své životní cestě. Důležitý úkol rodičů tedy spočívá v tom, jak tyto hodnoty svým ratolestem předat

¹ MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. Základy sociologie. ISBN 80-86429-05-9.

² Tamtéž

³ Tamtéž

⁴ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-901424-7-8., str. 10

⁵ Tamtéž

co možná nejefektivněji, aby byly schopny jich dále využívat a chovat se podle nich.⁶

Již v době slavného francouzského filozofa Jeana Jacquesa Rousseaua (1712–1778) se vedly diskuze o pozici dětí ve společnosti a jejich výchově. Rousseau se tomuto tématu věnoval ve svém významném díle *Emil čili o výchově* (1762).⁷

Dle autora by se výchova neměla pokoušet výrazněji ovlivnit přirozenost jednotlivce. Každý člověk je od svého počátku nezkažený a ze své přirozenosti dobrý, avšak, jak tvrdí Rousseau, je poté v průběhu života zkažen právě výchovou svých rodičů.⁸

Ve své době toto dílo vzbudilo na poli literatury velký rozruch a docílilo především toho, že se postupně rozšířil zájem o vývoj dítěte. Právě Rousseau bývá považován za průkopníka myšlenky, aby se psychologové, pedagogové a další vědci začali zabývat studiem dětského vývoje, který býval do té doby výrazně opomíjen a nebyl mu přikládán důraz.⁹

Srovnáme-li pro zajímavost situaci v dnešní době, jeví se toto vcelku paradoxně, neboť při návštěvě jakéhokoliv knihkupectví si nelze nevšimnout významného množství více či méně odborných publikací, které jsou zaměřeny právě na tuto tematiku.¹⁰

1.2. Náhled do historie

Rodina v evropském formátu je chápána od 20. století jako určitý svazek osob, které jsou spjaty příbuzenským poutem. Situace byla původně odlišná ve městech a na venkově. Rodina ve formátu, jak je známá v současné době, se rychleji utvářela v prostředí městském, neboť na venkově se déle udrželo soužití více generací v jednom domě či na jednom místě.¹¹

⁶ Tamtéž

⁷ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-901424-7-8., str. 11–12

⁸ Tamtéž

⁹ Tamtéž

¹⁰ Tamtéž

¹¹ KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha: Orbis, 1962. Populární právnícká knihovna. Str. 187–189

Tento model ale nefunguje od počátku. Dokonce ani založení rodiny nebylo svobodné rozhodnutí pro každého. Státní úředníci si mohli zakládat rodinu a ženit se až poté, co dosáhli konkrétní pozice a výše odměny.¹²

Ani ženám se podmínky nevyhnuly. Například celibát učitelek platil až do roku 1919 – spočíval v tom, že ženy, které pracovaly jako učitelky, nesměly mít děti. Celibát žen se netýkal jen učitelek, ale i písařek či telefonistek. Tento model poté využívali i soukromí zaměstnavatelé.¹³

Různorodost v pojetí rodiny lze ukázat i na příkladu rodin vojáků, přičemž vojenská služba sice byla dlouhodobá (až do 60. let 19. století), ale uzavírala se manželství tzv. první a druhé třídy. V manželství první třídy žila žena s dětmi s vojákem v kasárnách. Ve chvíli, kdy docházelo ke stěhování útvaru, se žena i děti stěhovaly s nimi. Tuto výsadu mohla využívat pouze malá část z vojáků, a to maximálně 4–8 %.¹⁴

Manželství druhé třídy se týkalo velké části vojáků. V této třídě spolu muž a žena neměli umožněno společné soužití, žena do kasáren neměla přístup. Pár měl možnost se setkávat pouze v případě, kdy měl voják dovoleno opustit kasárna. Žena si nesměla nárokovat žádné výsady jako kupříkladu odškodné ve chvíli, kdy voják zahynul. Celou rodinu tak byla nucena žít sama žena.¹⁵

Vytvoření tzv. nukleární rodiny, což představuje rodinu skládající se pouze z rodičů a dětí, znamenalo určitý přelom v chápání a pojetí moderní rodiny. Nejednalo se již tedy o více generací, které by žily ve stejném domě.¹⁶

Velké zastoupení mají i rodiny neúplné, tedy rodiny, v nichž jeden z rodičů chybí. Důvodem mohou být rodiny poznamenané rozvodem rodičů či úmrtím jednoho z nich. Je nutné podotknout, že rozvody byly upraveny právním řádem již v období před první světovou válkou, avšak v době meziválečné se rozvodovost jednotlivých párů nepohybovala ve vysokých číslech.¹⁷

¹² Tamtéž

¹³ Tamtéž

¹⁴ Tamtéž

¹⁵ Tamtéž

¹⁶ HORSKÁ, Pavla. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha: Panorama, 1990. Pyramida. ISBN 80-7038-011-X., str. 458

¹⁷ Tamtéž

Naproti tomu v období po druhé světové válce se rozvodovost navýšila ve větší míře. Také v současnosti lze spatřit, že mnoho rodin je neúplných právě z důvodu rozvodu rodičů. Mnoho osob pak ale postupně vstupuje do dalšího svazku za účelem vytvoření nové „úplné“ rodiny.¹⁸

Příčiny vysokého počtu rozvodů je obvykle obtížné určit, protože každý jedinec a každý pár je do jisté míry originální a specifický. Ne vždy se po vstupu do manželství dokáže jedinec přizpůsobit druhé osobě a naladit se tzv. na společnou notu.¹⁹

Chybějící míra tolerance, spojená s touhou po svobodě a seberealizaci, vede nezadržitelně k rozpadu rodiny. Nejvíce pak rozvodem bývají ovlivněny děti, které obvykle zůstávají v péči pouze jednoho z rodičů a s druhým se setkávají více či méně pravidelně. Chod rodinného života je tímto výrazně narušen.²⁰

Pro rodinu dvacátého století je charakteristických několik prvků. Jedním z nich je nižší stabilita svazků jednotlivých párů. Mnoho manželství končí v rozvodovém řízení a zdaleka ne všechny manželské páry spolu setrvají celý svůj život, ačkoliv si toto manželé slíbili během svatebního dne.

Druhý prvek vystihuje menší počet dětí, které se v rodinách rodí. Dříve bývalo samozřejmé mít tři, čtyři nebo i více dětí. V dnešní době se tento počet pohybuje kolem jednoho maximálně dvou dětí.²¹

Třetí prvek, který poznamenává rodinu ve 20. století, představuje rozpad soužití více generací, jak již bylo nastíněno výše. Poslední prvek je nižší úmrtnost, která je spjata s vyšší délkou života jednotlivých členů rodiny.²²

Tyto prvky charakterizují rodinu moderního typu, avšak hledisek, díky nimž rodinu lze popsat, existuje o mnoho více. Zastoupení v tomto seznamu by hrála ku příkladu stále rostoucí vzdělanost ve společnosti.²³

¹⁸ Tamtéž

¹⁹ Tamtéž

²⁰ Tamtéž

²¹ Tamtéž

²² Tamtéž

²³ Tamtéž

Právě zmíněná touha po vyšším vzdělání, zejména u žen, představuje velmi pravděpodobně jeden z důvodů, proč ženy mohou odkládat založení rodiny, neboť se chtějí věnovat pracovním povinnostem a budovat si kariéru. „Přes všechny výhrady k plnění jejich funkcí však zůstává úplná rodina optimálním výchovným prostředím pro děti a polem pro přenášení vytvořených životních hodnot do dalších pokolení.”²⁴

Pohledy na rodinu a rodičovství se v průběhu času mění, ale jejich historická podoba zůstává zaznamenána v beletrii, a to jak v beletrii populární, tak v té kanonické. Do jisté míry se tak tyto historické podoby podílí na tom, jak si celou myšlenku představujeme dnes.

1.3. Gender

Následující část bude zaměřena na problematiku genderu, neboť právě gender může čtenáři dopomoci v lepším pochopení analyzovaných literárních děl. Gender představuje slovo, které je v současné době velmi často používáno, avšak mnoho lidí si o něm utvořilo mylnou představu, jejíž vinou se význam slova gender může posunout a tím zkreslovat.²⁵

V úvodu této kapitoly je třeba nejprve vymežit pojem gender. Tento pojem pocházející z angličtiny lze do češtiny přeložit jako rod. Gender tedy odlišuje určité vlastnosti mužské a vlastnosti ženské. Tyto rozdíly nejsou biologicky předurčeny, ale jedná se o konstrukci, která byla vytvořena lidmi.

Obecně vzato se v rámci dělení genderové problematiky hovoří o ženskosti (femininitě) a o mužskosti (maskulinitě).²⁶

Mezi vlastnosti charakteristické pro femininitu se obvykle řadí pasivita, soucit, jemnost či emocionalita. Naproti tomu mezi maskulinní vlastnosti patří potlačování pocitů a emocí, aktivita, dominance či soutěživost. Jako příklad zájmů či činností, které jsou typické pro maskulinitu, lze uvést zaměření jedince na technické a sportovní aktivity a snaha stát se nejlepším v rámci dané disciplíny. Na druhou stranu jako zájmy či činnosti reprezentující femininitu se zmiňují aktivity zaměřující se na umění, dekorování či

²⁴ Tamtéž

²⁵ JANOŠOVÁ, Pavlína. *Divčí a chlapecká identita: vývoj a úskali*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2284-9, str. 40

²⁶ Tamtéž

podobné domény.²⁷

V rámci díla *Bylo nás pět* (1946) se vyskytuje zajímavý prvek týkající se této problematiky. Hlavní hrdina Petr je představován jako chlapec rozpustilý a živý, který nejde daleko pro žádnou lumpárnu. Vše, co jej obklopuje, si chce na vlastní kůži vyzkoušet. Navíc je v tomto silně podporován ostatními členy své party.

*„Možná že panu Fajstovi plivnu na okno. Nebo mu strčím do kapsy něco nemravného, například chciplou myš. O tom budeme s Bejvalem pilně uvažovat.“*²⁸

Tento až davový efekt v chlapcích budí stále větší maskulinní citění a jejich ego roste. Současně je však nutné dodat, že obzvláště Petr Bajza je zobrazen v díle jako hoch oplývající empatickým a vnímavým chováním. Jeho citlivé chování se dostává na povrch především v situacích, kdy není doprovázen svou klučičí partou. Petrova citlivost a sensitivita je tedy bližší pro femininní chování.

*„Mami, mami, oni mně snědli kaštiny, mami, řekni jim, ať mně dají ty čokoládové kaštiny, já je chci!‘ Maminka mně dala obklad na čelo a tatínek nade mnou stál a byl smutný (...)“*²⁹

Ačkoliv Karel Poláček vykresluje každého člena party odlišným způsobem, lze tvrdit, že jednu vlastnost mají podobnou. Všichni chtějí být nejlepší, ukázat svou statečnost a vymyslet co největší „lumpárnu“, díky níž by získali uznání a ocenění od ostatních členů.

Projevy, které lze označit jako negativně se vymezující vůči všemu ženskému, včetně ženských činností, představují pouze jakousi obrannou reakci v chlapcově chování.³⁰

Chlapecké chování zejména v období puberty v sobě nese prvky rostoucí touhy po dobrodružství, které jsou chlapci ochotni obětovat téměř vše. V této životní fázi orientují

²⁷ tamtéž

²⁸ POLÁČEK, Karel. *Bylo nás pět* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016 [2023-04-04]. ISBN 978-80-7532-195-4 (pdf). Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/04/26/25/27/bylo_nas_pet.pdf, str. 14

²⁹ POLÁČEK, Karel. *Bylo nás pět* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016 [2023-04-04]. ISBN 978-80-7532-195-4 (pdf). Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/04/26/25/27/bylo_nas_pet.pdf, str. 115–116

³⁰ JANOŠOVÁ, Pavlína. *Divčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2284-9, str. 102

své chování na svět, který je obklopuje. Jejich touha po poznání ale může být i za cenu hrozícího rizika překročení daných mezí. Toto riziko zahrnuje i možný trest od autority, kterou reprezentují dospělí, zejména však rodiče.³¹

Poláčkovovo dílo v sobě skrývá další prvky, které je možné analyzovat z pohledu genderových rolí. Kupříkladu autorita otce. Zatímco pro dobového čtenáře byl takový otec průměrný, modelový, současný čtenář ho nejspíše bude vnímat jako zvláštního, příznakového, snad až extrémního, pro jeho výchovné metody, s nimiž se v aktuální době již mnoho lidí ztotožňovat nebude.

“Pročež tatínek odepnul pásek a dlouho mne mydlil na zadní část těla a držel mně hlavu mezi koleny. Pak mne nechal, když maminka pravila, už ho nech, a já potom musil cvičit na housle.”³²

V souvislosti s problematikou genderu a jeho projevy v rámci rodiny je zajímavé zaměřit se také na několik myšlenek, na které ve svém díle *Železný Jan* (1990) poukazuje Robert Bly. Autor se v daném literárním díle, které bylo v anglickém originále vydáno roce 1990 pod názvem *Iron John* (1990), zaměřuje na téma rodiny, rodinného života spjatého s dospíváním člověka, a především čtenářskému publiku zobrazuje rodinu ve fázi jejího rozpadu.³³

V průběhu průmyslové revoluce jsou terčem autorova obviňování zejména otcové od rodin. Robert Bly soudí tyto muže, že nesplnili své poslání, které jim bylo životem přiděleno, a nevěnovali dostatek časů svým rodinám. Zejména je důraz kladen na chlapce, kteří kvůli absenci svých otců neměli možnost poznat správné mužské chování a role, které muži v rodinách zastávají.³⁴

Nicméně je třeba dodat, že otcové od těchto rodin netrávili čas s rodinami a s malými chlapci, aby je uvedli do života, ale tento čas byli nuceni trávit v továrnách a podnicích právě z důvodu probíhající průmyslové revoluce. Tuto revoluci autor

³¹ KASTEN, Hartmut. *Ženy - muži: [genderové role, jejich původ a vývoj]*. Praha: Portál, 2006. Spektrum (Portál). ISBN 80-7367-145-x, str. 85

³² POLÁČEK, Karel. *Bylo nás pět* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016 [2023-04-04]. ISBN 978-80-7532-195-4 (pdf). Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/04/26/25/27/bylo_nas_pet.pdf, str. 52

³³ BLY, Robert. *Železný Jan: kniha o mužích*. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-086-8.

³⁴ Tamtéž

označuje za příčinu rozpadu rodin.³⁵

Robert Bly jde ve svých úvahách mnohem dále, a dokonce průmyslovou revoluci označuje za příčinu časté pasivity značné části mužské populace. Dle autorova názoru nejsou muži motivováni k aktivitě zejména v rodinném a partnerském životě. Tento fakt poté může vyústit v partnerskou či rodinnou krizi končící v rozvodovém řízení. Tato mužská pasivita je chápána jako jedno z mnoha selhání, která by se dala přisoudit dnešní společnosti.³⁶

V díle *Báječná léta pod psa* (1992) můžeme spatřovat pasivitu, či spíše apatii Kvidova otce. Zde však příčinou jeho nečinnosti není průmyslová revoluce, ale jeho osobní zkáza, za níž stál totalitní režim. Toto lze pozorovat na následujících ukázkách: „*Nyní řídila a organizovala rodinu matka,*“ vyprávěl Kvido. „*Patriarchát se zhroutil. Většinu času trávil teď Kvidův otec ve sklepní dílně: Vrátil se – tak jako vždy v těžkých dobách – ke své práci se dřevem.*“³⁷

“*Stával se zamklým a reagoval apaticky nebo naopak velmi podrážděně. Ploužil se unaveně po domě, lhostejně mijeje zastaralé vzkazy jak ve stolním kalendáři firmy IBM, tak i na nástěnce v předsíni.*“³⁸

Období dospívání je s problematikou genderu neodmyslitelně spjata. V tomto období čelí většina „dětí“ určité konfrontaci s reálným světem a již nejsou pod takovou ochranou jako v průběhu blažené dětské doby.

Petra Soukupová se v díle *K moři* (2007) zaměřuje na různorodost lidských charakterů, které se v příběhu různě prolínají. Pozornost je však soustředěna na charaktery ženské, přičemž zejména vývoj hlavní hrdinky hraje klíčovou roli. Na začátku příběhu je Magda představena už jako malé dítě, ale hlavní příběh začíná přibližně v průběhu jejich teenagerovských let. Samo toto období lze bezpochyby považovat za jedno z nejvýznamnějších v životě každého člověka, neboť právě v období teenagerů se dotváří lidská psychika.

³⁵ Tamtéž

³⁶ Tamtéž

³⁷ VIEWEGH, Michal. *Báječná léta pod psa*. Vyd. 8., V Druhém městě 2. Brno: Druhé město, 2013. ISBN 978-80-7227-343-0, str. 133

³⁸ VIEWEGH, Michal. *Báječná léta pod psa*. Vyd. 8., V Druhém městě 2. Brno: Druhé město, 2013. ISBN 978-80-7227-343-0, str. 134.

Toto je spjato i s vývojem fyzickým. Kombinace obou faktorů přináší často významné výkyvy a změny nálad, což nejen pro okolí, ale především pro daného člověka není vůbec jednoduché. Období, kdy se z dívky Magdy stává postupně žena Magda, může být důvodem, proč mu Petra Soukupová přiřkla takový význam

Z hlediska určité vyrovnanosti počtu postav je zajímavé uvést, že v díle *K moři* (2007) vystupuje pouze jedna významnější mužská role a tu představuje Petr. Jedná se o nevěrného manžela ale pracovitěho člověka, který má problémy s proječováním emocí a empatií. Toto mu i zabránilo utvořit si hluboký vztah s jeho dcerami, kde by mohl být citlivější a více se do nich vcítit, toho na sklonku života lituje, protože se to snažil napravit.

Absencí mužských postav, kterým je navíc přiřknuta negativní vlastnost (nevěra) a další nepříliš lichotivé vlastnosti v podobě problematického projevození citů a empatie, autorka podtrhuje důraz na ženy.³⁹

Pavel Barša ve svém díle *Panství člověka a touha ženy: feminismus mezi psychoanalýzou a poststrukturalismem* (2002) vytvořil velice zajímavou odbornou studii, která se zaměřuje nejen na feminismus. Zajímavé myšlenky jsou formulovány v rámci analýzy úvahy Nancy Chodorow z jejího díla *Reprodukce mateřství* (1978).

V daném díle je formulována teze, díky níž se ženy mají dostat z koloběhu, v němž plní pouze roli sebe obětující se matky, které jsou závislé na svých mužských protějšcích. K tomuto úniku má dopomoci „rovnost ve sdílení rodičovství“. Na základě této teze by se měl zvýšit podíl otce na výchově dítěte a otec by měl o dítě pečovat v takové míře, aby matce bylo umožněno rozvíjet její individualitu.⁴⁰

Současně se autor zaměřuje v jedné z kapitol na pohlavní rod v psychoanalýze. Její zakladatel Sigmund Freud ve svých úvahách klade velký důraz na sexualitu, a dokonce je umístěna na úplný počátek existence lidstva. Sexualitu považuje dokonce za stěžejní a klíčový faktor, který je nezbytný pro utvoření lidské identity.

U chlapců se podle něj v průběhu raného sexuálního vývoje projevuje oidipovský komplex, kdy matka je viděna jako objekt lásky. Následně je chlapec nucen přijmout

³⁹ SOUKUPOVÁ, Petra. *K moři*. Brno: Host, 2007. ISBN 978-80-729-4234-3.

⁴⁰ BARŠA, Pavel. *Panství člověka a touha ženy: feminismus mezi psychoanalýzou a poststrukturalismem*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-06-7, str. 132.

otcovu autoritu a svou touhu obrátit směrem k jiným ženám a již nikoliv směrem k matce. U děvčat se Freud domníval, že situace je velice podobná, jelikož předpokládal, že obě pohlaví mají na počátku pouze jedno libido a to mužské.⁴¹

Pavel Barša však uvádí dvojici psychoanalytiček, Karen Horney a Melanie Klein, které s touto Freudovou teorií razantně nesouhlasily a vymezily se vůči ní ve svých úvahách. Zejména nesouhlasily, aby ženská sexualita byla maskulinizována a mužské libido bylo považováno za jediné možné. Karen Horney ve svých úvahách polemizuje s Freudem i na téma oidipovského komplexu.

Jak nám Barša ve svém díle předkládá její myšlenky, Karen Horney zastává názor, že oidipovský komplex existuje i u děvčat, která se projevuje láskou děvčete k otci a žena tím může hledat úkryt v mužské roli. Tento útěk do maskulinní role může spočívat i v neblahém očekávání převahy maskulinní kultury.⁴²

⁴¹ BARŠA, Pavel. *Panství člověka a touha ženy: feminismus mezi psychoanalýzou a poststrukturalismem*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-06-7, str. 28

⁴² BARŠA, Pavel. *Panství člověka a touha ženy: feminismus mezi psychoanalýzou a poststrukturalismem*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-06-7, str. 72.

2. POSTAVY

2.1. Hlavní dětské postavy

Pro recepci analyzovaných románů jsou klíčové dětské postavy, jejichž pohledem je život v rodině a okolní svět alespoň zčásti nahlížen a umožňuje tak čtenáři poznat a seznámit se s dobovými zvyklostmi a úskalími.

2.1.1. Petr Bajza

V díle Karla Poláčka vystupuje v hlavní roli chlapec jménem Petr Bajza. Toto dílo vypráví příběhy, které jsou viděny a prožívány přímo očima dítěte, tedy Petra. Zajímavostí je, že zde dochází ke kontrastu mezi perspektivou dětskou a perspektivou dospělých, neboť každá generace má na svět, který nás obklopuje, jiný náhled. Dítě vidí svět očima nevinnýma, není ovlivněno starostmi a povinnostmi, které prožívají jeho rodiče.

„Pan Zilvar byl ve válce, nepřítel na něho vystřelil z děla, pročež teď chodí po domech žebrat a má nohu dřevěnou. Takovou nohu bych chtěl mít a tak si ji silně přeju, že se mi v noci zdá, že chodím s dřevěnou nohou, co silně klapě ,klap! klap!‘, a lidi vybíhají z domu a každý se diví, že mám tu dřevěnou nohu, a já jsem hrdý.“⁴³

Petr působí dojmem nevinného a slušného chlapce. Je velmi snaživý, usiluje o to, být dobrým synem i žákem ve škole, avšak leckdy se nechává buď svými kamarády, nebo okolnostmi zlákat k nepravostem, z čehož plynou různorodé komplikace. Tyto nepravosti a chlapecké vylomeniny jsou podporovány jeho bujnou představivostí, kterou je jen přizívuje. Rodiče se o něj velmi obávají a úzkostlivě o něj pečují, aby se mu nepříhodilo něco zlého. V případě, že zjistí jakýkoliv Petřův prohřešek, bývá Petr po zásluze potrestán, zejména ze strany otce.

2.1.2. Kvido

Ačkoliv v díle Michala Viewegha vystupuje v hlavní roli také chlapec, jeho role je odlišná. Kvido, působící neohrabaně až nešikovně, je velmi inteligentní chlapec. Již předtím, než nastoupí školní docházku, je schopen číst. Jeho pohled na svět se tak

⁴³ POLÁČEK, Karel. Bylo nás pět [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016 [2023-04-04]. ISBN 978-80-7532-195-4 (pdf). Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/04/26/25/27/bylo_nas_pet.pdf, str. 54

přibližuje více perspektivě dospělých než typicky dětské, jak tomu je v případě Petra Bajzy.

„Pěkně jsem si chrupkal, zatímco moji provinční vrstevníci museli hrát ty infantilní námětové hry!”⁴⁴

Kvido dává velice rád na odiv své znalosti, které jsou na jeho věk opravdu jen stěží uvěřitelné. Mnoho dospělých se k tomu staví kladně, nebo jsou překvapeni, jakými fakty malý hoch disponuje. Na druhou stranu v očích dětských hrdinu bývá spíše terčem výsměchu než obdivu. Kvidovy řeči a promluvy působí leckdy přechytrale a poučně, což dokáže mnoho lidí otrávit a odradit.

2.1.3. Marta

V díle *Marta v roce vetřelce* (2011) se hlavní postava Marty vyznačuje jako téměř dospělá dívka, která prochází obdobím dospívání. Ve srovnání s předchozími chlapci se jedná tedy o nejstarší hlavní hrdinku, jejíž část života je zaznamenána deníkovou formou. Právě díky této formě čtenář lépe pronikne do Martina života a vcítí se tak do její situace. Problémy, kterým ve svém životě čelí, jsou poněkud odlišné od problémů Kvida a Petra Bajzy. Jako téměř každá dívka dbá o svůj působivý vzhled a snaží se vypadat co nejlépe. V tomto ji brání jizva na tváři, s níž se Marta nechce smířit a považuje ji za překážku v navazování vztahů s chlapci.

V průběhu díla se čtenář dozvídá o Martině seznámení s Robertem. Tento o deset let starší muž si Martu svým způsobem získá a ona nezpozoruje určité nesrovnalosti v jeho chování. Například dlouho nechce věřit tomu, že Robert je již ženatý. Marta se cítí důležitě a připadá si jako ve snu, že si získala Robertovu přízeň i přes svou nedokonalost ve formě jizvy, která ji velmi trápí.

„Úplně zapomenu říct mu, že v pondělí jdu na jizvu, tak pak na něj ještě počkám. Říká, že ho to mrzí, že tu jizvu miluje. První miluje směrem k mé osobě, akorát teda k věci, kterou nemám nejvíc ráda.”⁴⁵

⁴⁴ VIEWEGH, Michal. *Báječná léta pod psa*. Vyd. 8., V Druhém městě 2. Brno: Druhé město, 2013. ISBN 978-80-7227-343-0, str. 40

⁴⁵ SOUKUPOVÁ, Petra. *Marta v roce vetřelce*. Brno: Host, 2011. ISBN 978-80-7294-521-4, str. 39

2.2. Matky

2.2.1. Maminka Petra

V díle *Bylo nás pět* (1946) vystupuje maminka Petra Bajzy v roli milující, klidné a dobrosrdečné ženy. Svě děti i manžela miluje nade vše. Zajímavostí však je, že její křestní jméno není čtenářům známo a v díle je na ni odkazováno jako na maminku nebo paní Bajzovou. Vzhledem k silné nátuře Vendelína Bajzy vystupuje maminka Bajzová jako jeho výrazný protipól. Jejím cílem je zmírnit otcův hněv vůči synům, zejména vůči Petrovi a jeho nepravostem, které se svou partou provádí.

*„Maminka mne musila chlácholit a pravila, že ta hlava mně nic nemůže udělat, jelikož je dřevěná.“*⁴⁶

Povahu maminky Bajzové lze charakterizovat jako velmi introvertní, jelikož své názory v rámci rodiny ani svého okolí příliš neprosazuje. Maminka Bajzová působí klidným, vyrovnaným dojmem. Za zmínku jistě stojí její vztah s manželem. Přestože jejich manželství vypadá velice harmonicky, paní Bajzová se jeví až podřízeným způsobem vůči svému manželovi, ačkoliv, je nutno dodat, k tomuto není nikterak nucena.

Tato oddaná žena pečuje o svou rodinu a o rodinné štěstí i v rámci obchodu, který vlastní její manžel a kde mu ochotně pomáhá. Tento podřízený způsob je možné vidět na následující ukázce, kdy maminka dává svému synovi korunu tak, aby se to její muž nedozvěděl.

*„Byl jsem rád, protože když přinesu krásné vysvědčení, tak dostanu od tatínka korunu, od maminky taky korunu, aby tatínek nevěděl, a můžu si je dát do kasičky, a když mám hodně peněz, tak smím za ně tatínkovi koupit tabák.“*⁴⁷

Její starostlivost může leckdy na čtenáře působit až přehnaným dojmem, avšak mateřský cit vůči dětem je třeba ocenit. Téměř každý rodič toto jistě pochopí, neboť mu některé situace budou připadat povědomé.

⁴⁶ POLÁČEK, Karel. *Bylo nás pět* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016 [2023-04-05]. ISBN 978-80-7532-195-4 (pdf). Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/04/26/25/27/bylo_nas_pet.pdf, str. 7

⁴⁷ POLÁČEK, Karel. *Bylo nás pět* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016 [2023-04-05]. ISBN 978-80-7532-195-4 (pdf). Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/04/26/25/27/bylo_nas_pet.pdf, str. 34

2.2.2. Maminka Kvida

Ve srovnání s maminkou Petra Bajzy působí maminka Kvida – Milena Vítková – velmi podobným dojmem. Lze ji charakterizovat jako ochotnou, mírumilovnou, ochraňující a milující ženu. Svým postojem a hodnotami drží rodinu pohromadě a stmeluje ji.

V určitých pasážích díla však Milena Vítková přebírá iniciativu, což lze spatřovat v ukázce, která bude následovat. Ve vyobrazení otců a matek hraje důležitou roli gender, s nímž se lidé mají možnost setkat již od útlého dětství. Utváří se zde obecné akceptované principy spočívající ve „správném mužství“ a ve „správném ženství“.

„Počátkem září se Kvidova matka definitivně rozhodla, že svému muži sežene psychiatra, neboť, ač nerada, musela v duchu konstatovat, že na jeho podivnou neurózu se svou intuicí nestačí.“⁴⁸

První z principů bývá spojován s autoritou a precizností a druhý z nich se spojuje s rolí pečovatelskou. Tímto se však autoři daných děl nemuseli řídit, dokonce ani nemuseli při psaní nad gendery a jejich konkrétními dobovými realizacemi vůbec uvažovat. Lze předpokládat, že pouze zachycovali ve svých dílech svět, který je obklopoval.

2.2.3. Maminka Marty

Maminka Marty projevuje o svou dceru velký zájem, zajímá ji její život radosti i starosti. Jako první pojala podezření na vztah dcery s mužem. Matčino podezření se později ukázalo jako naprosto správné, neboť se jednalo o vztah s ženatým mužem. Současně maminka působí i direktivním dojmem. *“... a máma tím tónem, kterým říká to, co nejde změnit: to teda v žádném případě, je to večere s rodinou... zkusím to znovu, zase příšerná hádka.”⁴⁹*

Maminka Marty se i přes neshody snaží být své dceři oporou. Toto se ukáže být klíčově ve chvíli, kdy Marta své rodiče seznámí s tím, že čeká dítě. Maminka ji dodává odvalu, že danou situaci zvládne a o dítě bude schopná se postarat.

⁴⁸ VIEWEGH, Michal. *Báječná léta pod psa*. Vyd. 8., V Druhém městě 2. Brno: Druhé město, 2013. ISBN 978-80-7227-343-0, str. 160

⁴⁹ SOUKUPOVÁ, Petra. *Marta v roce vetřelce*. Brno: Host, 2011. ISBN 978-80-7294-521-4, str. 18

2.3. Otcové

Dalším zajímavým prvkem mezi rodinami je srovnání podobných a rozdílných znaků mezi rodiči zmiňovaných chlapců. Jelikož oba pocházejí z úplných rodin, bude toto srovnání plnohodnotné.

2.3.1. Tatínek Petra

Tatínek Petra Bajzy – Vendelín Bajza – představuje typického majitele obchodu. Mezi jeho charakteristické rysy patří preciznost a šetrnost, což je nezbytné pro pečlivé vedení nejen účetnictví v obchodním životě. Pan Bajza plní roli spíše autoritativního otce, mezi jehož vlastnosti se řadí též přísnost. Zejména vůči svým synům, Ladislavovi a Petrovi, ji uplatňuje téměř v každém okamžiku. Shovívavostí příliš neopývá, jelikož v rámci svých výchovných metod používá různorodé tresty.

Toto tvrzení lze dokázat následujícím příkladem: *“Tatínek to v krámě slyšel a přišel do pokoje a taky chtěl, abych přistoupil ještě blíž. Jelikož jsem to nechtěl udělat, tak mne popadl za ucho a přitáhl mne k sobě ... Pročež odepnul pásek a dlouho mne mydlil na zadní části těla...”*⁵⁰

Tato pasáž ilustruje vcelku tvrdé trestání syna Vendelína Bajzy. Lze však usuzovat, že tak činí výhradně proto, aby se Petr přiznal ke svému nehezkému chování. V tomto případě se jedná o schovanou myš, která měla vystrašit služebnou Kristýnu.

Ačkoliv v dnešní převažuje snaha se fyzickým trestům vyhýbat, v období vykresleném v Poláčkově díle fungovala odlišná pravidla. Fyzické tresty nebyly hodnoceny tak přísnými kritérii, jako tomu je nyní. Z toho lze vyvozovat, že tatínek Petra Bajzy se pomocí trestání snaží v dobré víře syna vychovat správným směrem, aby z něj vyrostl pravdomluvný a počestný mladý muž. Leč čtenáři si mohou klást otázku, zda by se situace nedala řešit mnohem „humánnější“ formou.

Karel Poláček tímto Vendelínu Bajzovi přisoudil vlastnosti, pro něž si čtenáři zapamatují tatínka Bajzu jako přísného člověka. Na druhou stranu je nezbytné zmínit, že se jedná také o velmi starostlivého muže. Tuto vlastnost charakterizuje příklad, kdy je

⁵⁰ POLÁČEK, Karel. Bylo nás pět [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016 [2023-04-05]. ISBN 978-80-7532-195-4 (pdf). Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/04/26/25/27/bylo_nas_pet.pdf, str. 72–73

Petr Bajza nemocný: „*Tatínek pravil, že to není žádné vyhazování peněz oknem, když se k nemocnému dítěti volá lékař.*”⁵¹

Přestože tato pasáž odkazuje k jedné z nejdůležitějších dobových funkcí otce rodiny, tedy ke správě peněz a ekonomických záležitostí domácnosti, není Vendelín Bajza redukován pouze na tuto pozici – svou stereotypně otcovskou roli přerůstá lidskostí a citlivostí, která by byla v jednodušší pojetí spojena spíše s femininitou.

2.3.2. Tatínek Kvida

Kvidův tatínek – Aleš Vítek – je velmi inteligentní muž. Ačkoliv pochází z vcelku chudých poměrů, podařilo se mu vystudovat ekonomii a získat červený diplom. Svého vzdělání však vzhledem k režimu nemohl nikdy náležitě využít. Jelikož odmítal vstup do komunistické strany, byl nucen se s rodinou odstěhovat do Posázaví.

Kvůli své neprůbojnosti je Kvidův otec vystaven řadě situací a konfliktů, které by bylo na místě řešit. Bohužel se konfliktům raději vyhýbá, a tak se uchýlí do své dílny, kde pracuje se dřevem a tím se straní svému okolí. V průběhu díla dochází k jeho významné psychické změně a upadá postupně do depresí, z nichž ho nezachrání ani narození Kvidovy dcery.

*„Dělal rodině starosti. Prakticky úplně přestal číst, šoural se z dílny do ložnice a zase nazpátek a ublíkával jako malé děčko.”*⁵²

Srovnáme-li Kvidova otce s Vendelínem Bajzou, lze dospět k překvapivému závěru, že dosažené vzdělání nemusí v životě člověka hrát vždy nejdůležitější roli. Záleží totiž i na okolnostech a době, v níž je vzdělání dosaženo. Pohled, jakým společnost nahlíží na rodinu je utvářen narativy, s nimiž se lze setkat také v literatuře. Totéž se dá říci o vzdělání a jeho hodnotě.

⁵¹ POLÁČEK, Karel. Bylo nás pět [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016 [2023-04-03]. ISBN 978-80-7532-195-4 (pdf). Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/04/26/25/27/bylo_nas_pet.pdf, str. 152

⁵² VIEWEGH, Michal. *Báječná léta pod psa*. Vyd. 8., V Druhém městě 2. Brno: Druhé město, 2013. ISBN 978-80-7227-343-0, str. 153

2.3.3. Tatínek Marty

Tatínka Marty lze popsat jako vcelku aktivního muže, který se zajímá o vzdělání svých dětí a lpí na jejich studijních výsledcích. „*Při večeři hrozná hádka rodičů s Karolínou, která dostala pětku z fyziky. Prej že na fyziku kašle. Bude tanečnice a pak učitelka tance, takže na co fyzika. Chudák táta řve jak sou vědomosti důležitý.*“⁵³

Ve chvíli, kdy se dozvěděl, že je jeho dcera těhotná, pocítil toto jako určité zklamání, neboť se obával, že Marta nebude chtít dokončit školu a dosáhnout vyššího stupně vzdělání. Tatínek Marty považoval právě vzdělání za jednu ze svých priorit a usiloval o to, aby i jeho děti cítily stejné hodnoty jako on sám.

Tatínek Marty působí vcelku rozhodným dojmem muže, který zastává pevné životní názory, avšak nechce jít s dcerou do příliš vyhoceného konfliktu. V případě, že dojde na zásadní rozhovory mezi dcerou a rodiči, je to právě maminka Marty, která přebírá iniciativu a má v dané záležitosti hlavní slovo. Tatínek však názorově podporuje a oba rodiče vystupují jednotně. Toto lze spatřovat v následující ukázce, kdy situaci probírají s dcerou rodiče oba dva, avšak k dořešení ji nechá otec na matce.

„*Matka: nerozcíhuj se, at' se ti neudělá špatně. Já: mně je špatně, můžu jít spát? Máma: ne. Táta: já už nemůžu, zavolej mi, Juli, potom, jo? Ahoj, ahoj, Marto.*“⁵⁴

Spolupráci mezi rodiči je možné pozorovat, ačkoliv na první pohled tatínek Marty představuje mužskou roli, zejména svými ambicemi na dceru a maminka je praktický vykonavatel rodinných záležitostí. Obdobně je tomu i u rodičů Bajzových. V obou případech se rodiče na důležitých rodinných záležitostech shodnou.

⁵³ SOUKUPOVÁ, Petra. *Marta v roce veřelce*. Brno: Host, 2011. ISBN 978-80-7294-521-4, str. 32

⁵⁴ SOUKUPOVÁ, Petra. *Marta v roce veřelce*. Brno: Host, 2011. ISBN 978-80-7294-521-4, str. 122

2.4. Sourozenci

2.4.1. Sourozenci Kvida

Z hlediska podobných znaku lze uvést, že oba chlapci žijí v rámci úplných rodin zahrnujících matku i otce. Při porovnání obou rodin vyplyne však několik následujících faktů, některé jsou si podobné a některé naprosto odlišné. Kvido ani Petr nejsou jedináčci, život obou chlapců je propojen se sourozenci. Kvidův mladší bratr Paco má velice specifické zájmy. Zhlédl se v kovbojích, přičemž se sám s oblibou tak chová, spí pod širákem a volný čas si nejvíce užívá v přírodě.

2.4.2. Sourozenci Petra

Petr Bajza má staršího bratra Ladislava, který studuje a v rodném městě se objevuje pouze jednou za určitý čas. S rodinou se tedy příliš nevidá, a tak do jejího chodu nezasahuje a výchovou rodičů (zejména otce) již není tolik ovlivněn. Tato postava stojí v rámci díla stranou a tím je patrně zobrazena i Ladislavova dospělost a samostatnost na zbytku rodiny.

Dále v díle vystupuje i mladší sestra Mančinka. Po jejím narození již není Petr v roli rodinného benjamínka a rodiče se soustředí na péči o miminko, čímž Petr poněkud uniká jejich pozornosti. Dochází tím k jeho postupnému osamostatnění a velmi pravděpodobně narození sestry ovlivňuje jeho vztah s rodiči.

„Od té doby, co se narodila Mančinka, dostal jsem kalhoty, a tak jsem se stal doopravdy klukem. Dopadlo to tedy se mnou dobře.“⁵⁵

U rozsáhlejších rodin, před druhou světovou válkou, lze pozorovat, že děti měly pozornost svých rodičů jen do určitého věku, nebo do příchodu mladšího sourozence a poté se od nich vyžadovala určitá samostatnost a pomoc v rodině. Tento fakt je možné podložit následující ukázkou.

„Po obědě jsem choval Mančinku a zpíval jsem jí ‚Nikdy se nevrátí pohádka mládí‘ a zpíval jsem tak dlouho, až maminka pravila, ať toho nechám a ať skočím

⁵⁵ POLÁČEK, Karel. Bylo nás pět [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016 [2023-04-03]. ISBN 978-80-7532-195-4 (pdf). Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/04/26/25/27/bylo_nas_pet.pdf, str. 12

tatínkovi pro noviny. Docela nic jsem neodmlouval a běžel jsem velice rychle.”⁵⁶

2.4.3. Sourozenci Marty

Třetí hlavní hrdinka Marta pochází podobně jako Petr i Kvido z úplné rodiny, přičemž svého staršího bratra Jakuba vnímá vcelku ironicky, což lze poukázat na situaci, kdy jedou společně navštívit babičku do domova seniorů. Marta ironickým způsobem popisuje, že pouhá bratrova přítomnost musí babičce stačit a není třeba nosit jí žádné dárky.

Druhým sourozencem Marty je mladší sestra Karla (Karolína), s níž má hlavní hrdinka poněkud komplikovaný vztah. Třináctiletá Karla se snaží v pubertálním věku vymezit se vůči svému okolí a dokázat rodině svou samostatnost, což v tomto věku není zcela možné. Jak obtížné je vyjít s dospívající dívkou, nejen pro rodiče, ale i sourozence, je patrné ze zápisu v deníku Marty.

„Karla byla taková milá osůbka a teď je příšerná a nikdo z nás nevíme, jak se s ní bavit, a cokoliv řeknem, tak se hned urazí nebo udělá ksicht, že sme idioti.”⁵⁷

2.5. Další vztahy

Oba chlupci – Kvido i Petr – prožívají v rámci literárních děl i své první lásky a vztahy s dívkami ze svého okolí. V případě Petra se jedná o Evu Svobodovou, jejíž otec je majitelem cukrárny, ve které našel zalíbení. Kvido se postupně zamiluje do dívky Jarušky. Tuto si později vezme za manželku a mají spolu dceru.

Marta prožívá vztah s Robertem, jenž je jejím kolegou z práce. Zpočátku vše vypadá v pořádku a mladá žena si myslí, že s daným mužem by se mohla osamostatnit od rodičů a začít žít vlastní život po jeho boku. Na několik nesrovnalostí ji však upozorňuje matka. Tomu ale Marta nepřikládá větší váhu.

„Máma: byla jsi u toho kluka? Co je zač? Já: tak, kolega. Máma: aha... kolik mu je? Já: třicet tři. Máma: ty ses zbláznila? Já: ne. Máma: a víš jistě, že není ženatej? Já: samozřejmě! (nemá prsten, přece, a vůbec, to je tak jasný!) Máma: jo, a proč ne, když je

⁵⁶ POLÁČEK, Karel. Bylo nás pět [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016 [2023-04-04]. ISBN 978-80-7532-195-4 (pdf). Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/04/26/25/27/bylo_nas_pet.pdf, str. 68

⁵⁷ SOUKUPOVÁ, Petra. *Marta v roce vetřelce*. Brno: Host, 2011. ISBN 978-80-7294-521-4, str. 146

mu tolik?”⁵⁸

Procitnutí přichází v okamžiku, kdy Roberta nečekaně navštíví v Brně, kam na víkendy pravidelně odjíždí pod záminkou návštěvy u maminky. Marta zde zjišťuje, že Robert je ženatý muž a také otcem malého dítěte. O několik týdnů později se dozvídá, že jeho dítě čeká i ona.

V této nelehké situaci jsou pro ni oporou nejen rodiče, ale i přátelé. Marta má několik rozličných kamarádek, které se od ní neodvrátí ani poté, co si procházela psychickými problémy a přestala s nimi komunikovat. Po jejím návratu k normálnímu životu se postupně se všemi sejde a přátelství dále pokračuje.

Partou přátel je rovněž obklopen i Pěťa Bajza. Tato chlapecká skupina sestává z hlavního hrdiny Péti, pobožného chlapce Čenka Jirsáka, jemuž ovšem jeho náboženství nebrání v konání všemožných lumpáren.

“My jsme se smáli. A Jirsák Čeněk si hned zapsal do notesu: „Posmíval jsem se starým lidem,“ jelikož si zapisuje hříchy do zásoby, aby měl ke svaté zpovědi nejvíce hříchů ze všech hochů. Jirsák Čeněk se vsadil, že když chce, dokáže hřešit proti všem božím příkázáním. Aby se mohl vyzpovídat, že zhřešil také proti příkázání: Nesesmilniš, napsal na zeď Heřmanovy továrny neslušný nápis”⁵⁹

Dále do okruhu přátel hlavního hrdiny patří Zilvar z chudobince, Éda Kemlink a Antonín Bejval. V díle se rovněž vyskytuje postava Otakárka, jenž je synem majitele továrny. Chlapce doprovází jeho vychovatelka a nemá tedy takovou volnost, jako zbylí hoši. I proto se nestává stálým členem skupiny.

Přáteli se ovšem neobklopuje Kvido. Tento podivínský chlapec velkou společností nevyhledává a jeho nejbližší kamarádkou je Jaruška, která se později stane jeho ženou.

Zatímco Marta a Petr žijí v harmonickém rodinném zázemí, vztahy v Kvidově rodině jsou komplikovanější, a tak upírá svou lásku i přátelství k jedné osobě, mimo rodinný okruh, a tou je Jaruška.

⁵⁸ SOUKUPOVÁ, Petra. *Marta v roce vetřelce*. Brno: Host, 2011. ISBN 978-80-7294-521-4, str. 45

⁵⁹ POLÁČEK, Karel. *Bylo nás pět* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016 [2023-04-05]. ISBN 978-80-7532-195-4 (pdf). Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/04/26/25/27/bylo_nas_pet.pdf, str. 12–13

3. Porovnání a popis vývoje v rodičovství

3.1. Porovnání děl

Při srovnání základních rysů tří hlavních hrdinů, lze konstatovat, že Petr Bajza a Marta řeší ve svých životech problémy, které jsou úměrné jejich věku a životní situaci. Naproti tomu Kvido je postaven mimo realitu ve smyslu své nadprůměrné inteligence. Čtenáře může zarazit množství informací, jimiž chlapec disponuje, a styl chování, jak se prezentuje. Kvido by se tedy mentálně podobal spíše dospělému člověku než malému chlapci. Typickou situací pro chlapce, jako je Pět'a Bajza, je možné vidět v okamžiku, kdy se modlí, aby mu tatínek umožnil jít do cirkusu.

„Nedopust', ó Panebože, aby tatínek pravil: ‚Do žádného cirkusu se nepůjde, to je zbytečné vyhazování peněz, kde to má jeden brát. V cirkusu se naučíš jenom skotáctví a zacpeš si hlavu darebnostmi.‘ Naopak at' praví: ‚Jen si jdi do cirkusu, tady máš peníze a hezky se bav.‘ Za to, ó Panebože, můžeš mít ode mne, co hrdlo ráčí. Budu hodný pořádek furt, i když mně hoši budou nadávat, že jsem jako ten svatý Utrinos.“⁶⁰

Z hlediska lokace daných literárních děl si lze povšimnout, že všichni tři hrdinové žijí se svými rodinami ve městě či na maloměstě. Jejich bydliště tedy není spjato s vesnicí či odlehlou samotou kdesi v panenské přírodě. V prvním případě Marty se jedná přímo o hlavní město Praha. Ve druhém případě, poté, co se Kvido odstěhoval se svou rodinou také z Prahy, se usídlili na Sázavě. Ve třetím případě, v Poláckově díle Petr žije na maloměstě se svou rodinou, avšak není uveden jeho konkrétní název.

Prostředí, v kterém hlavní hrdinové žijí ovlivňuje i jejich vztahy a životy. Petrova rodina žije na maloměstě, kde provozují obchod a jsou tak nedílnou součástí místní komunity, což napomáhá udržování vazeb a budování vztahů. V rámci daného období se tak jedná o tradiční společnost.

Kvidova rodina byla donucena se odstěhovat na Sázavu a došlo tak k vykořenění. Vztahům v rodině toto neprospělo a soužití na novém místě je, kvůli vnějším okolnostem, velmi komplikované. V porovnání s Petrovou rodinou je Kvidova v tomto ohledu odlišná, neboť je nucena se stěhovat kvůli politické situaci, vládnoucímu socialismu. Což je také

⁶⁰ POLÁČEK, Karel. Bylo nás pět [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016 [2023-04-05]. ISBN 978-80-7532-195-4 (pdf). Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/04/26/25/27/bylo_nas_pet.pdf, str. 70

typické pro dobu, v které se děj knihy odehrává.

„Loňská zima, kterou na terase prožili, byla zážitkem, jež rozhodně nechtěl opakovat. Ve dnech, kdy mrzlo, ukazoval teploměr v místnosti málokdy víc než třináct stupňů, třebaže elektrická kamínka i teplomet běžely na plný výkon. Židle, stůl i postele na dotek nepříjemně studily a v noci, kdy býval mráz venku největší, se lidský dech okamžitě měnil v bělavou páru.“⁶¹

V případě Marty se jedná o rodinu žijící v Praze. Z následující ukázky lze dedukovat, že se nejedná o rodinu, která by v Praze žila po generaci, ale jednalo se o urbanizaci, kdy lidé přechází do měst a na městský způsob života. I v situacích, kdy se Marta snaží osamostatnit a odstěhovat se od rodičů, zůstává i nadále v Praze, či v Plzni, stále se tak tedy drží města.

„(...) přibelhá se třetí babička, má tu taky rodinu nebo někoho, dva lidi, vypadaj výrazně starší, než naši, ale vida, paní se s mamkou zná, vesnice, celej okres se zná (...)“⁶²

Co se týče struktury vybraných literárních děl ve vztahu k hlavním postavám, jak jsou čtenáři prezentována, je zajímavé upozornit, že dílo *Marta v roce vetřelce* (2011) je psáno formou deníku, který si vede hlavní hrdinka. Toto dílo tedy obsahuje značné množství neformálních výrazů, objevuje se zde nespisovný jazyk a větná skladba vystihuje styl, jakým hovoří mladiství.

„V práci hrůza. Celej den je mi špatně. R. taky. Pár pus na cigu (jediný cigu za den a hmsný) a pak v chodbě. Na víc asi ani jeden z nás nemá energii.“⁶³

Poláčkovovo dílo je prezentováno očima Petra Bajzy, je sepsáno v ich formě a očima malého chlapce čtenáři nahlíží na svět kolem. Dílo obsahuje mnoho výrazů a obrátů nespisovných, jelikož se jedná o rozhovory v partě malých chlapců. Zároveň je nezbytné zmínit, že Petr se snaží užívat i spisovný jazyk, jelikož se domnívá, že díky jeho užívání bude působit mnohem dospělejší. Tyto prvky lze pozorovat v následující ukázce.

„Když jsem přišel do školy, tak školda už zazvonil, ale ve třídě se řvalo, jelikož tam

⁶¹ VIEWEGH, Michal. *Báječná léta pod psa*. Vyd. 8., V Druhém městě 2. Brno: Druhé město, 2013. ISBN 978-80-7227-343-0, str. 48

⁶² SOUKUPOVÁ, Petra. *Marta v roce vetřelce*. Brno: Host, 2011. ISBN 978-80-7294-521-4, str. 12

⁶³ SOUKUPOVÁ, Petra. *Marta v roce vetřelce*. Brno: Host, 2011. ISBN 978-80-7294-521-4, str. 37

ještě nebyl pan učitel, ale já jsem neřval a sedl jsem si na své místo a vytáhl jsem učení.”⁶⁴

Ačkoliv je dílo Michala Viewegha psáno v er formě, je svým způsobem koncipováno taktéž formou vzpomínek a deníku. Tyto vzpomínky na bezstarostné období mládí jsou prokládány rozhovory s redaktorem, které vede hlavní hrdina již jako dospělý. Právě toto prolínání může působit na čtenáře velice atraktivně, neboť se zde prolínají dvě časové i dějové roviny, což lze spatřovat v následující ukázce z knihy.

„Kvido si schůzky s redaktorem domlouval tak, aby se jejich datum shodovalo se dny, kdy Jaruška jezdila za Zitou; vypravovali se potom do Prahy společně. ‚Víte, že zrovna O’Neill si vymínil, že jeho autobiografické drama nesmí vyjít dříve než čtvrt století po jeho smrti?‘ smál se redaktor, když mu Kvido pověděl o matčině dopisu.”⁶⁵

V rámci všech tří hlavních hrdinů si lze povšimnout, že Petr touží být dospělým, avšak především prostřednictvím hry na dospělého. Toto se projevuje například spisovným jazykem, který často používá v nevhodných situacích, a proto může působit až komicky.

„Čas od času jsem chodil do kvelbu a zdravil jsem zákazníky silným hlasem, až mne jedna selka pochválila, že jsem dobře vedený. Tatínkovi se to líbilo, pročež jsem dával počestnost čím dál silnějším hlasem, až tatínek pravil, že nemusím tak děsně řvát. Taky jsem pomáhal v krámě a jeden pán pravil: ‚Takový špunt, za pultem ho není vidět, a už se má k světu.‘“⁶⁶

Kvidův postoj k dospělosti se projevoval zejména jeho vysokou inteligencí. Svými znalostmi dokázal udivit mnoho dospělých, avšak v dětském kolektivu za ně mnoho uznání nezískal.

„‚Počkej,‘ řekl Kohout. ‚Ať to dočte.‘ Prstem ukázal na příslušný řádek v textu. ‚...že jsou tak útlí a že tolik je jich zapotřebí ve světě, kde stvůry mamutí se šklebí,‘ dočetl

⁶⁴ POLÁČEK, Karel. Bylo nás pět [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016 [2023-04-03]. ISBN 978-80-7532-195-4 (pdf). Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/04/26/25/27/bylo_nas_pet.pdf, str. 84

⁶⁵ VIEWEGH, Michal. *Báječná léta pod psa*. Vyd. 8., V Druhém městě 2. Brno: Druhé město, 2013. ISBN 978-80-7227-343-0, str. 199

⁶⁶ POLÁČEK, Karel. Bylo nás pět [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016 [2023-04-04]. ISBN 978-80-7532-195-4 (pdf). Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/04/26/25/27/bylo_nas_pet.pdf, str. 68

Kvido. „Bravo!“ zvolal uznale Vladimír Šmeral. Někteří herci zatleskali. Nebylo pochyb: Kvido uměl číst. ⁶⁷

V případě Marty se touha po dospělém a samostatném životě projevuje v situaci, kdy získá brigádu a může si tak vydělávat vlastní peníze. Následuje vážný vztah s mužem, a i po jeho ztroskotání Marta nepřestává dál usilovat o osamostatnění. Vyzkouší si bydlení v bytě u kamarádky, která je v zahraničí, v bytě jejího bratra ale také odjede z Prahy do Plzně, kde přespává v restauraci na gauči, protože vlastní byt si dovolit ještě nemůže.

3.2. Vývoj v rodičovství a výchově

Cíle, kterých se snaží rodiče dosáhnout při výchově svých potomků, se po léta v novodobé historii nemění. Jedná se o snahu vychovat zodpovědného, vzdělaného jedince, který bude uplatnitelný na trhu práce a začlenitelný do společnosti.

Lze však spatřovat určité rozdíly v postavení dítěte v rodině v období od první republiky do současnosti. Stejně tak je možné vidět i rozdíly v postavení matky a otce. Kupříkladu v díle *Děvčata první republiky* (2020), jež je výpovědí osmi žen, které prožily dětství v období první republiky, několik z těchto žen vypovědělo, že otec byl přísný a dbal na vzdělávání. Toto je možné spatřovat i v díle Karla Poláčka *Bylo nás pět* (1946).

“Jednou jsme ve škole psali povídání a já měla v textu hrubou chybu, za kterou jsem dostala dvojku. Bála jsem se kvůli tomu přijít domů, a tak jsem raději strčila sešit do kanálu. Tatínek byl přísný a já musela studovat.” ⁶⁸

Stejně, jako byla maminka hlavní postavy ve zmíněném Poláčkově díle, ženou v domácnosti, nejinak tomu bylo i u některých matek žen, které vypovídaly v díle *Děvčata první republiky* (2020). Tuto skutečnost ovšem ovlivňovala životní úroveň dané rodiny. Byl-li příjem otce rodiny natolik dostatečný, aby matka do práce docházet nemusela, zůstávala doma.

Z výpovědi paní Anny Holé vyplývá, že její matka zůstala v domácnosti po těžkých porodech v pokročilém věku. Paní Hana Gerzanicová vypověděla, že dříve bylo běžné, že ženy zůstávaly v domácnosti a pečovaly o dům. Rovněž matka paní Marie Hechtové

⁶⁷ VIEWEGH, Michal. *Báječná léta pod psa*. Vyd. 8., V Druhém městě 2. Brno: Druhé město, 2013. ISBN 978-80-7227-343-0, str. 22

⁶⁸ PONCAROVÁ, Jana. *Děvčata první republiky*. [Praha]: Wo-men, 2020. ISBN 978-80-907641-3-2., str. 103

byla ženou v domácnosti. Další z žen, paní Marie Myslikovjanová, uvedla, že dříve děti zastávaly i hospodářskou práci, která zahrnovala péči o dobytek a pomoc rodičům.

Již v roce 1919 byl vydán zákon 420/1919 Sb., který upravoval podmínky dětské práce. Kupříkladu věk, od kterého je možné děti zaměstnávat, počet hodin či seznam zakázaných zaměstnání.⁶⁹ Aktuálně se práce mladistvých řídí dle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. v § 35 odst.1.

Z právního hlediska je, jakožto milník, neopomenutelná Úmluva o právech dítěte, jež byla přijata v roce 1989 (sdělení č. 104/1991 Sb.). Tato Úmluva zajišťuje dítěti, mimo jiné, i právo na život, jméno, vzdělání, svobodu, právo poznat své rodiče a být jimi vychováváno a také svobodu myšlení a náboženského vyznání.

O poznání menší svobodu, co se týká svobody myšlení, zažívaly děti, které vyrůstaly v době socialismu. Zatímco v současnosti platí, že škola je místem apolitickým, toto tvrzení rozhodně nelze uplatňovat v letech, kdy vládl komunistický režim.

V díle *Mé dětství v socialismu* (2014), jež je sbírkou vzpomínek více než 60 osobností, jsou desítky výpovědí o této době a o úskalích, která režim přinášel. Z několika z nich je patrné, že i ve školách byl kladen důraz na propagandu daného režimu. Kupříkladu v příspěvku pana Milana Vohryzky se čtenáři dočtou příběh z roku 1953, kdy v nepříznivém počasí jako děti čekaly mnoho hodin na okamžik, kdy na pár sekund budou moci zahlédnout zesnulého prezidenta Gottwalda.⁷⁰

Pochopitelně se režim a politická situace prolínala i do rodinného soužití. Paní Eva Struhárová vypověděla příběh, jak dostala šaty od strýce ze západního Německa. Tím se také pochlubila ve škole a doma přišla obratem reakce.

„Jasně, že jsem se chlubila: ,To mi poslal strejda ze západního Německa. ‘ Tato věta stála otce pohovor se soudružkou učitelkou a já už šaty do školy nesměla nosit. Vůbec jsem tomu nerozuměla, ale táta řekl, a tak bylo. Šly tedy hluboko do skříně. To byl můj

⁶⁹ Zákon 420/1919 Sb. - o práci dětí úplně a aktuální znění | ASPI | Wolters Kluwer ČR, a. s. *ASPI* | Wolters Kluwer ČR, a. s. [online]. Copyright © 2023 Wolters Kluwer. Všechna práva vyhrazena. [cit. 11.03.2023]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/1321/1/2/zakon-c-420-1919-sb-o-praci-deti>

⁷⁰ SIMKANIČ, Ján. *Mé dětství v socialismu*. Brno: BizBooks, 2014. ISBN 978-80-265-0297-5. str. 12

první střet s totalitou, ale já to ještě nechápala.”⁷¹

Podobné situace lze spatřovat i v díle Michala Viewegha *Báječná léta pod psa* (1992), kdy bratr hlavního hrdiny shodí zasklený obraz prezidenta. Stejně, jako před lety jeho starší sourozenec Kvido. Učitelka náhodnou událost dává na vědomí široké veřejnosti. Na úkor toho potom otec chlapců dostane v práci varování.

O vlivu komunistického režimu ve školách vypráví i pan Jakub Horák. Ten vzpomíná na gramatické cvičení, jež oslavovalo Lenina jako hrdinu, a také na to, jak se v diktátech objevovali rudoarmějci či sovětské tanky.⁷²

Na recitační kroužek si vzpomněla paní Markéta Pilátová. „*Recitovala se zejména budovatelská poezie nebo poezie ruská.*” S recitačním kroužkem měl zkušenost i Kvido. Ačkoliv se k tomuto neodhodlal na základě politického přesvědčení, ale pouze na popud učitelky, která jej nalákala na společné recitování s Jaruškou, pro kterou měl Kvido slabost.⁷³

Lze tedy spatřovat, že v díle *Báječná léta pod psa* (1992) se do rodinného života prolíná politická situace, například odstěhováním rodiny do Sázavy či odmítnutím povýšení otce, dokud se nezačne politicky angažovat. To se ale neděje v knize *Marta v roce vetřelce* (2011). Zde postavy v knize řeší pouze výchovu a rodinnou situaci bez větších vnějších zásahů.

O tom, jak velký důraz se v aktuální dobu klade na výchovu dětí od raného věku, se lze přesvědčit v kterékoliv knihovně či knihkupectví, kde je nepřeborné množství literatury, jež se tomuto tématu věnuje. Neexistuje jediný správný směr a lze tvrdit, že výchovných směrů jsou desítky, a je tak na každém rodiči, jaký směr si zvolí a jaký bude dané rodině vyhovovat.

Důraz při výchově se nyní obecně klade na tolerantní, komunikativní přístup s respektem k dítěti a jeho potřebám. Tyto myšlenky nese většina aktuálních děl. Debaty také vzbuzuje téma fyzických trestů na dětech. Zatímco z díla *Bylo nás pět* (1946) lze vypožorovat, že fyzické tresty nebyly nijak výjimečné a děti je považovaly za běžnou součást výchovy, kdy za každý přestupek bude následovat trest, nyní se od tohoto spíše

⁷¹ SIMKANIČ, Ján. *Mé dětství v socialismu*. Brno: BizBooks, 2014. ISBN 978-80-265-0297-5., str. 32

⁷² SIMKANIČ, Ján. *Mé dětství v socialismu*. Brno: BizBooks, 2014. ISBN 978-80-265-0297-5., str. 105

⁷³ SIMKANIČ, Ján. *Mé dětství v socialismu*. Brno: BizBooks, 2014. ISBN 978-80-265-0297-5., str. 152

upouští.

Fyzické tresty tak v díle *Marta v roce vetřelce* (2011) spatřovat nelze. Přestože se tedy jedná o knihu starou dvanáct let, lze říci, že v tomto ohledu se stále jeví jako aktuální a fyzické tresty nenabývají na větší oblibě ani v současnosti.

Kupříkladu Harvey Karp ve své knize *Nejšťastnější batole v okolí* (2004) nevnímá trest jako něco jednoznačně negativního. Místo fyzických trestů ale čtenářům a rodičům nejmenších dětí nabízí jako první fázi trestu ignoraci, jelikož autor se domnívá, že bez publika dítě přestane podávat hysterické herecké představení. Jako další fáze trestu představuje odebrání privilegií a následující je ignorace.⁷⁴

Tématu trestání a kázně se věnuje i autorka Laura Markhamová v díle *AHA! Rodičovství* (2012). Ta naopak tvrdí, že chtějí-li rodiče vychovat spolupracující dítě, kterému lze důvěřovat i v pubertě, je nezbytné se jakýmkoliv trestům, což, mimo jiné, zahrnuje fyzické trestání i křik, vyhnout.

Autorka argumentuje tím, že trest dítěti neumožňuje převzít odpovědnost, kterou v tom okamžiku přebírá rodič. Zároveň také dokládá tvrzení, že trest v dítěti vyvolává negativní emoce, především zlobu a je dítě je motivováno spíše k tomu, jak nebyť přistiženo při činu a tím se potrestání vyhnout.⁷⁵

Zmíněné dílo *AHA! Rodičovství* (2012) je určitým návodem, jež slibuje pokojné soužití dospělých s dětmi. Avšak tento titul se nezaměřuje výhradně na změnu v chování dětí, ale rodičů.

Další návodnou knihou, jak přistupovat k výchově dětí, je dílo *Kontaktní rodičovství* (2012). Toto dílo přináší myšlenku přirozené důvěry a komunikace mezi rodiči a jejich dětmi. Autorka Martha Searsová se domnívá, že tuto cestu by volil přirozeně každý rodič, ale odrazuje jej společenský vliv a zažitá dogmata o výchově dětí.⁷⁶

⁷⁴ KARP, Harvey. *Nejšťastnější batole v okolí: když se moderní rodiče setkají s dítětem doby kamenné*. Přeložil Marcela DOHNALOVÁ. Praha: Euromedia, 2018. Esence. ISBN 978-80-7549-859-5.

⁷⁵ MARKHAM, Laura. *Aha! Rodičovství: jak přestat křičet a začít žít s dětmi v harmonii*. V Praze: Tady a teď, 2015. ISBN 978-80-88130-03-1.

⁷⁶ SEARS, William a Martha SEARS. *Kontaktní rodičovství: rozumná cesta k pochopení a výchově dětí*. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0597-1.

4. Praktický projekt — povídka

4.1. Marika

Unavená úsilím po dokonalosti. Za snahou zavděčit se všem. Všechno, co koná, co obětuje, dělá pro svou rodinu. A dělá to ráda. Nebo by aspoň podle společnosti měla dělat ráda, se samozřejmostí a vděčností za tu možnost. Být obětavou milující matkou. Být dobrou hospodyní a manželkou jak v očích svého muže, tak jeho rodičů. Nenapadne jí postěžovat si, postesknout si na vyčerpání, na stereotyp. Jen kamarádce Kláře. Jen občas. A jen maličko.

Může být přece ráda. Kdo by si k sobě dobrovolně přivázel svobodnou matku s jedním dítětem. Ještě tak někdo, jako je Adam – skvělý otec a spolehlivý živitel rodiny. Přehlédnout proto pár detailů, kvůli kterým se jí objevují vrásky na čele, je to nejmenší. Proto Marika také souhlasila s pozváním manželových rodičů na Štědrý den.

Co na tom, že v hloubi duše nejvíc toužila po tom být v ten den jen se svým mužem, jejich společnou dcerou Natálkou a jejím synem Vojtou z prvního vztahu. Chtěla si užít jen pohodu, společné krásné chvíle plné pohody. Ale ona přeci nemá právo si něco vydobývat. Má být vděčná, jak jí bylo tu a tam naznačeno z několika stran.

Čím víc se blížil příjezd Adamových rodičů, tím podrážděnější Marika byla. Nejspíš si to sama ani nepřiznala, ale její špatnou náladu nejvíc způsobil ten červíček, který ji nahlodal, že se vlastně nemohla sama rozhodnout. Nemohla projevit svou nevoli s jejich návštěvou.

Taky jí připadalo, že je na všechno sama, ačkoliv to tak nebylo ani teď, ani nikdy předtím. Cítila se jako služebná, zavřená v kuchyni, sama. Adam s Natálkou si užívali pohádky, sváteční atmosféru, zdobení stromečku, uždibování cukroví. A ona jako páté kolo u vozu od rána pořádně nevyšla z kuchyně a vše chystala na příjezd tchyně s tchánem. V tom shonu jí najednou došlo, že přijedou každou chvíli, ale Vojta nebyl doma. Přitom k návratu ho měl vyzvat právě Adam. A neudělal to. Jindy by se jednalo o zanedbatelnou prkotinu. Ale tentokrát to Marice ublížilo a připadala si zrazená ona i její důvěra. Adam

selhal. A ona je přecitlivělá.

„Měl jsi mu zavolat ty! Měl jsi udělat jednu jedinou věc. Jednu. A i to je problém?“

„Prostě jsem zapomněl, tobě se to nikdy nestalo? O co jde? Taky by sis to s ním mohla řešit ty. Primárně je to tvoje dítě.“ Marika zůstala stát jako opařená. Vážně řekl to, co řekl? To bolelo. Ne to, že zapomněl. To se opravdu stane i jí. Ale to, co řekl potom. Nikdy rozdíl mezi dětmi nedělal. Nikdy je nedělil na naše a tvoje. A musí to vytáhnout zrovna teď? Když má, v podstatě proti její vůli, přijet ta stará čarodějnice? Z jejího šoku ji zpátky do reality vrátil domovní zvonek. Adam stál proti ní, zřejmě stejně opařený z toho, co z něj vyletělo.

4.2. Adam

Naprosto vzorový pracovník. Báječný táta a chlap pro život. Vždy pro něj byla na prvním místě rodina. Nikdy proto neviděl nic neobvyklého na tom, že si vzal Mariku, která přitom byla tou dobou svobodná matka, a Vojta měl v rodném listu prázdnou kolonku se jménem otce.

Připadalo mu naprosto automatické se o děti postarat, když byl doma z práce. Byl přece rodič stejně jako Marika. Měl na ně stejné povinnosti i práva jako ona. Stejně tak se přirozeně doma podílel na úklidu jako Marika. I jeho prádlo přece bylo v prádelním koši. V koši končily odpadky jeho produkce. Po špinavé podlaze chodil i on. Nejednalo se o žádné pomáhání.

Ale i když si založil rodinu a pořídil si vlastní děti, část z něj jako kdyby stále zůstávala u jeho rodičů. Ačkoliv sám rodič, stále ještě něčí dítě, i když dospělé. I proto přišel naprosto bezelstně s nápadem pozvat na Vánoce jeho rodiče. Přeci jen, Natálka je jejich první vnouče, už je větší, i když pořád malá, a z Vánoc má rozum. Rádi by viděli její reakce a nadšení z dárků. Jeho matka aspoň Marice pomůže s přípravami a aspoň na chvíli se tak spojí jeho, přehnaně řečeno, rozpolcená duše.

Jeho žena sice návrh přijala, ale čekal trochu jinou reakci. Nebyla vyloženě negativní, ale ani nijak nadšená, a to je u jeho energické Mariky nezvyk. Rozhodl se ale po důvodu dál nepátrat. Sám si to nepřiznal, ale bylo to ze strachu z odpovědi. Z toho, že by se mohl dozvědět něco, co nechce. Mohl by se dozvědět, že jeho nejmilovanější ve skutečnosti mezi sebou nemají tak vřelé vztahy, jak to vypadá. Ono to tak skutečně

totiž jen vypadá.

Konečně mu začala dovolená. Poslední dobou se v práci nezastavil a cítil na sobě únavu a demotivaci. Ale se samozřejmě do zaměstnání chodil dál. Měl přece své závazky. Čekaly ho dva týdny volna, které hodlá věnovat jen relaxování a rodině, na kterou má poslední dobou čím dál méně času. Přišlo mu, že Natálka o tolik vyrostla.

Hned ráno si s ní pustil pohádky, vzali si talířek s cukrovím a hráli hry. Užíval si tu změnu prostředí i jeho běžného režimu v pracovních dnech. Obstaral doma zběžný úklid, rychle dobalil dárky pro Mariku, na což neměl díky přesčasům v posledních týdnech vůbec čas a prostor, a dál se věnoval malé dcerce. Nechtěl se Marice plést v kuchyni. Myslel, že lepší pro ni bude, když zabaví Natálku, aby se tam nemotala ani ona.

Dokonce úplně sami ozdobili stromeček. Rozmotal několik metrů kabelu se světýlky, nepoškodil ani jednu památečnou skleněnou ozdobu a stromeček vypadal krásně, decentně a vkusně navzdory tomu, že větší estetické cítění měla Marika. Z jeho sváteční pohody ho vyvedl dotaz Mariky, jestli už sehnal Vojtu a zavolaal ho domů.

Došlo mu, že na to absolutně zapomněl. Ona ale byla v jeho očích hysterická naprosto zbytečně. Nakumuloval se v něm stres z práce, zklamání toho, že tak zkazila klidnou atmosféru kvůli prkotině, která by se jinak dala řešit v klidu, a vybuchnul. Řekl, co říct nechtěl, a ta slova zůstala dlouho stát ve vzduchu. Dívali se na sebe a oba přemýšleli, jestli bylo opravdu řečeno to, co bylo. Těžko hádat, jak dlouho by tak stáli a dívali se na sebe. Jak by se jim podařilo situaci vyřešit. Takhle za něj rozhodnul zvonek, který ohlásil příjezd Adamových rodičů.

4.3. Adamovi rodiče

Jejich syn je pro ně vším. Sice to nedávají najevo příliš výrazně, hlavně před ním ne, ale rozhodně si pro něj představovali lepší partii než svobodnou matku s cizím dítětem na krku. Aby ale nebyl jejich nesouhlas moc patrný, souhlasili s pozváním na Štědrý den k Adamovi a Marice.

Jakmile jim Adam otevřel, okamžitě si jeho matka všimla, že s ním něco není v pořádku. Také si okamžitě určila viníka, o jehož vině nebylo, z jejího pohledu, pochyb. Nemohl to být nikdo jiný než její neoblíbená snacha. Ještě, než se stihli pozdravit, začala na něj chrlit otázky: „Co se stalo? Jsi vyčerpaný! Nemáš vůbec možnost si odpočinout,

že?“

„Všechno je v pohodě. Mám teď několik dnů volna.“

„No to ale asi není všechno? Vidím tě. Vidím, jak vypadáš. To nejsi ty.“

„Všechno je v pořádku.“

Samozřejmě mu neuvěřila a jen to podnítilo její zvědavost a taky nedůtklivost vůči Marice. Když se jeho rodiče přivítali s Adamem, rychle si vypověděli nejnovější informace a přivítali se s Natálkou, postesklí si, jak vyrostla, šla se Zdena podívat za snachou do kuchyně.

Hlavou jí blesklo, že v kuchyni panuje chaos, nepořádek a Marika vypadá jak šmudla. Prostě měl na víc. Mohl mít tolik lepších, mohl si vybírat, ale on si musí vybrat zrovna tuhle. Zdena sevřel vztek. Nepřipustila si, že sňatek jejího syna s „touhletou“, jak Mariku často označovala, byl dobrovolný a skutečně jen z čisté lásky. Nepřiznala si, že její syn je svéprávný a dospělý člověk, Možná že si snad i myslela, že ho donutila. Že nechtěl, ale musel.

„Ahoj, omlouvám se za nepořádek, od rána jsem ještě z kuchyně nevyšla.“ ozvala se Marika. Zdena se neupřímně usmála: „V pořádku, jak se ti daří?“ Samozřejmě se jednalo o řečnickou otázku. To, jak se Marika má, byla asi poslední věc na světě, která by Zdenu zajímala.

4.4. V kuchyni

Marika tajně doufala, že Zdena jí pomůže s přípravami na večerní hostinu. Kdyby zůstali s Adamem a dětmi sami, nikdy by tomu nepředcházely takové přípravy. Spoustu věcí by si zjednodušili nebo úplně vynechali. Ale jeho rodiče jsou tradicionalisté, a tak to zkrátka musí běžet podle nich a jejich zvyklostí.

„Dáte si zatím něco k pití?“ ptala se ze slušnosti Marika, ale tajně doufala, že odpověď bude „ne, já tu kávu udělám,“ nebo třeba jen pobídnutí ke chvilce odpočinku a následná nabídka pomoci.

„Prosím, udělej mi kávu a Františkovi čaj. Má vysoký tlak, tak kávu nesmí. Má svůj věk.“

Marice zůstal zatuhlý křečovitý úsměv na tváři. Jakmile se za její tchyní zavřely dveře, cítila, jak se jí uvolňuje sval po svalu, když se jí úsměv z tváře vytrácel.

„Jsem ti k službám, ty jedna čarodějnice,“ ulevila si a protočila oči v sloup. Potom pokorně odložila rozdělanou práci, umyla si ruce, nachystala hrnky a zapnula kávovar. U toho se jí do očí nalily slzy a velmi rychle přetekly. Přála si být kdekoliv jinde, jenom ne tam a teď. Připravila a s úsměvem odnesla nápoje a potom zvedla telefon a zavolala Kláře.

4.5. Klára

Pravý opak Mariky. Přesto jsou kamarádky od dětství. Na rozdíl od Mariky není rodinně založená. Nemá problém prosadit sama sebe a uhájit si své názory. Je to požitkářka, málo co bere vážně, je jen málo věcí na světě, co by jí vyvedlo z míry.

Navzdory její povaze na ní ale samota během Vánoc přeci jen dolehla. Rodiče ani rodinu nemá. A muž, s kterým se stýká, tráví Vánoce se svou ženou a malými dětmi. Kláře i jemu to ale vyhovuje a nic na tom měnit nechtějí.

Stejně se jí ale rozbuší srdce, když jí zazvoní telefon. Okamžitě se ale uklidní, když vidí, že volá jen její nejlepší přítelkyně. Trochu sama sebe vylekala svou reakcí.

„Ahoj, tak co Ropucha, už prská jed?“

„Já už nemůžu.“ Marice se zlomil hlas.

„Přijď na křižovatku. Za 10 minut.“

Klára bydlela jen pár desítek metrů od Mariky. Mohly se tak vidět kdykoliv chtěly a potřebovaly a často toho využily pro vyplakání se a vynadávání. Klára už zcela rituálně strčila do kapsy u bundy krabičku cigaret se zapalovačem, žvýkačky a láhev kvalitního vína, které dostala od svého ženatého milence.

Marika měla odchod z domu o poznání náročnější. Přecházelo mu několik otázek, udivených pohledů, nechápajících výrazů, ale i podezřívání ze strany tchyně. Podařilo se jí však pod záminkou dokoupení surovin odejít. Jakmile uviděla po chvíli tvář své kamarádky, ulevilo se jí a úlevou se rozplakala.

Sedly si na lavičku, Klára otevřela víno, napila se, podala láhev kamarádce

a zapálila si cigaretu. Marika se rozpovídala a Klára jí naslouchala. Snažila se jí utišit a také trochu rozveselit. Když jim víno stouplo do hlavy, nedalo jí rozesmát Mariku ani moc velkou práci. Jako kdyby se v tu chvíli zastavil pro obě dvě čas a obě byly mladé, bezstarostné dívky bez závazků.

„Musím jít. Ropucha bude za chvíli hledat, kde jsem,“ uhasila Marika už několikátou cigaretu a podala Kláře prázdnou láhev vína. „Říkala jsem ti, že budeš mít akorát trápení. Pořád budeš v tom jejich klanu hrát druhý housle. Nikdy tě nebudou brát jako sobě rovnou. A Adam s tím nic nezmůže,“ pletl se opilý Kláře jazyk. „Tak mi řekni, co mám dělat, Kláro. Mám zase zůstat sama? Tentokrát pro změnu s dvěma dětmi? Nemáš představu, jaký to je. Nemáš, dokud to sama nezkusíš. Radši sklopím uši a budu hrát druhý housle než tím peklem projít znovu. Běž domů, jdi se z toho vyspat,“ rozloučila se Marika a strčila si žvýkačku do úst.

4.6. Doma

Marice došlo, že odešla tak rychle, že si zapomněla vzít nejen peněženku na úhradu nákupu, který byl záminkou jejího odchodu, ale i klíče. Zazvonila na zvonek a čekala. Po chvíli vyšel Adam a na jeho tváři se střídaly výrazy hněvu, otázek, ale i starostí. „Kam jsi šla? A proč tak najednou? Jestli něco došlo, mohl jsem do obchodu skočit já.“ Marika sklopila oči k zemi. Adam hledal nákup, ale brzy mu došlo, že se jednalo jen o zástěнку, objal ji.

Marika se od něj po chvíli odtáhla a šla dovnitř. První, co uviděla, když otevřela dveře, byla tchyně, která už se očividně také stihla posilnit alkoholem. „No Mariko, jak je možný, že se Natálce ještě pletou barvy? Co tady děláte. Vždyť ta holka je pozadu. Takhle jí do školy nevezmou snad nikdy. Adam touhle dobou už barvy dávno uměl!“

Podívala se na svou malou dceru, která klopila oči do země stejně jako její matka před pár okamžiky. „Pletou. Má na to přeci nárok. Ještě jí nejsou tři roky. Omluvte mě, jdu dodělat oběd.“ Zavřela za sebou dveře do kuchyně. Je doma pět minut a už má znovu chuť odejít. Za zavřenými dveřmi slyší, jak se Zdena podivuje, kde to vůbec byla a kde je vlastně kluk.

Klukem myslela Maričina syna Vojtu. Málokdy ho oslovovala jménem. Vnímal to jako takovou nenápadnou revoltu a nesouhlas se synovým výběrem manželky. Adam ten

skrytý význam neviděl. Nebo možná vidět nechtěl. Marika ale uměla v lidech číst lépe a postoj tchyně vůči sobě dobře vycítila. Zvedla telefon a zkusila synovi zavolat. Marně. Nikdo telefon nezvedal.

„Pojďte se posadit k obědu,“ sezvala rodinu ke stolu.

„Voní to krásně! Jsi tak šikovná,“ chválil Mariku s úsměvem Adam. Jeho matka se podívala na pokrm s viditelným pohrdáním.

„Moderní pojetí tradic?“ zeptala se tchyně.

„Jak to myslíš?“ snažila se Marika zeptat mile s širokým úsměvem, ačkoliv v jejím jádru se odehrávalo něco naprosto jiného, než co na venek prezentovala.

„U nás se roky tradičně k na Štědrý den k obědu podávala vinná klobása s kaší. Tadyty novoty já vůbec neznám.“

„U nás doma vinnou klobásu nikdo nevyhledává. Raději si uvaříme hrachovou polévku, kterou máme všichni rádi a dáme si ji s chutí.“ řekla Marika s důrazem na slova nás a nikdo.

„Když už jsme u toho – kde je vůbec Vojtěch?“

Marika s Adamem se po sobě podívali.

„Ještě má nejspíš nějaké vlastní plány. Je skoro dospělý. Nehlídáme ho.“ Snažil se Adam vysvětlit situaci. To ale Zdenu spíš podráždilo a povzbudilo do dalšího moralizování.

„Na Štědrý den? Co má zrovna dneska tak důležitého, že je to přednější, než být zrovna dnes s rodinou? Je *téměř* dospělý. Nějaký dohled by rozhodně měl mít! Víte vy vůbec kde a s kým tráví čas? Co dělá? Máte o něm nějaký přehled? Mariko?!“

Marika měla na jazyku spoustu odpovědí, kterými by svou tchyni usadila. Všechny ale zůstaly nevyřčeny. Pro klid v rodině, jak sama často říkala.

„Vojta mi, vlastně nám, nikdy nedal důvod mu nevěřit. Zním své dítě, poznala bych, kdyby se s ním dělo něco špatného.“ Marika zaskočila sama sebe, když o synovi mluvila jako o svém dítěti, ne o našem. Ale roky tak byla zvyklá a sama v hloubi duše cítila, že

k Vojtovi má přeci jen o něco větší povinnosti než Adam.

„Na to přece nemůžeš spoléhat, drahoušku.“

„Proč by nemohla? Já Vojtovi taky věřím. Určitě nám nějak vysvětlí, proč tu není.“ Vložil se do rozhovoru Adam, který cítil, že jejich dialog sklouzává k rozporu.

4.7. Vojta

Dospívající mladík, který je povahově velmi podobný partnerovi své matky – Adamovi. Cítí se dobře v rodinném kruhu. Přímou fyzicky ho uklidňuje pocit klidu, míru a bezpečí, který doma cítí. Oproti svým vrstevníkům si také umí dokonale uvědomit vděk za to, co má, a věci nebere jako samozřejmé.

Velmi dobře si ještě pamatuje na dobu, kdy žili s Marikou sami. Ve školce býval jako první a odcházel z ní jako poslední, protože jeho matka trávila celé dny v práci. Také velmi brzy zůstával doma sám. Díky empatické povaze ale věděl, že by raději byla s ním, jenže neměla na výběr, musela je finančně zajistit.

Když se potom přistěhovali k Adamovi, svět se obrátil naruby. Měl svůj pokoj, měl zájmové kroužky, a hlavně měl mámu a tátu, kteří s ním trávili čas a o víkendu jezdili na výlety. Také s ním poprvé viděl moře a stál na lyžích. Okamžitě se pro něj Adam stal tátou, který mu věřil, a on zase věřil jemu.

Dokonce se mu splnilo přání o sourozence a narodila se jeho mladší sestra Natálka. Od prvního dne Marice s péčí o sestru pomáhal. Vozil ji v kočárku, aby ona mohla odpočívat, ukonejšil ji, když plakala a Marika k ní okamžitě nemohla odběhnout.

Od svých rodičů vždy cítil podporu a jistotu zázemí. Ale od Adamových rodičů cítil naopak despekt vůči sobě i své matce. Nevěděl proč. Jako malé dítě to přehlížel. Ale jak postupně dospíval, přestával se mu její přístup líbit, a několikrát to dal také již najevo, za což přišla kritika z matčiny strany.

Nebyl vůbec nadšený z toho, že Adamovi rodiče měli přijet na Vánoce. Proč je má trávit s někým, kdo je nechce trávit s nimi? Navíc tyhle Vánoce mají být v něčem výjimečné. I proto si domluvil poslední směnu na brigádě právě na Štědrý den. Stačí, že s nimi bude muset trávit večer, nemusí to být i celý den. Rodičům už se se svými soukromými plány nesvěřoval, a proto nedošlo ani k otevřené konfrontaci a rozmlouvání.

Trochu to pro něj byl i tichý vzdor a revolta.

Směna v obchodě se mu už blížila ke konci a jemu se trochu sevřel žaludek nervozitou a orosily se mu ruce. Tenhle pocit z poslední doby znal jen z návštěvy u zubaře a z návštěvy jeho nevlastních prarodičů. Ale od zubaře přeci jen jednou za čas přišel mile překvapený.

Tentokrát ale nebyl nervózní jen z nich, ale také z reakce rodičů na dárek od něj. Blížil se mu nástup na vysokou školu a stěhování se do vlastního. Definitivně přestává být závislý na jejich příjmech a péči. Stává se z něj samostatný a dospělý jedinec. A proto chce rodičům dát něco speciálního. Na dárek vydělával několik měsíců, a ještě dnes šel do obchodu vypomáhat.

Nastal čas obchod zavřít. S kolegy si dali připítek, popřáli hezké svátky a každý se rozešel do svého domova. Vojta cítil, jak ho alkohol začíná hřát v končetinách, protože obvykle nepil a už vůbec ne tvrdý alkohol. Chvilí si pomyslel, že pro něj třeba bude Zdena s manželem snesitelnější. To se ale spletl.

4.8. Doma

Napjatá atmosféra gradovala. Zdena očividně vycítila, že s Vojtovou nepřítomností nepočítala ani Marika, ani Adam. Okamžitě zavěťřila možnost Mariku poučit o tom, jak moc špatně Vojtu vede. Marika mezitím uklidila po obědě a nachystala kávu s tím, že si na chvíli odpočine i ona a konečně nebude zavřená sama v kuchyni, ale posadí se a popovídá si s ostatními.

Sotva dosedla, Zdena vycítila, že přišla její chvíle k radám: „Mariko, všimla jsem si, že Natálka ještě špatně vyslovuje R a Ř a pár dalších písmen. Neměli byste s ní zajít k logopedovi? Malá Mařenka od sousedů už dávno umí perfektně vyslovovat všechno. A to je ještě o půl roku mladší než naše Naty.“

„Jsi hodná, že máš starost, ale buď klidná. Podle pediatričky má ještě čas. Každé dítě je jiné. Srovnávání dětí moc nefandím, Natynka je zase šikovnější v jiných věcech.“

„No ale běháním si moc náklonnost paní učitelky ve škole nezíská.“

„To třeba nezíská, ale bude spokojená, že může dělat, co jí baví a co má ráda. Vzdělání sice je důležité, ale ne vždycky jsou známky od paní učitelky vše vypovídající.“

Pro nás je prostě důležité, aby byla šťastná.“

Marika se ušklíbala, protože tím narážela na Adamovo dětství, kdy ho Zdena nutila chodit na kroužek houslí, ačkoliv ho to nikdy nebavilo a ani mu to popravdě příliš nešlo. Adam se mnohem lépe vždycky cítil a uvolnil při sportu. Zdena ale demonstrativně na žádný jeho fotbalový zápas nepřišla. Odfrkla a přemýšlela rychle o odpovědi, protože vůbec nečekala, že by se jí Marika tak vzepřela. Z toho jí ale vytrhnulo zašramocení klíčů v zámku.

„Ahoj, jsem doma.“ zavolal Vojta do obývacího pokoje, kde všichni seděli. Zdena začala očima kmitat z Adama na Mariku a čekala, jaká bude jejich reakce. Nepříjemnou atmosféru narušila Natálka, která ke staršímu bratrovi běžela, skočila na něj a přivítala ho hlasitým povykem, že brzy už budou dárečky. Vojta se rozesmál na celé kolo: „No jo, už se dočkáš, ty malá opičko, kdo ví, co dostaneš, když pořad zlobíš!“ škádlil mladší sestru.

Zdenu jeho dobrá nálada ještě víc dopálila a už si neodpustila poznámku. „No podívejme, jaká vzácná návštěva přišla, kdo nás to poctil svojí přítomností.“

„Já ale věděl, že dnes máte přijet na návštěvu, Zdeno.“ odpověděl Vojta s úsměvem.

„Vojto!“ přerušila ho Marika. „Běž se převléknout a přijď za námi, dobře?“

Chlapec se ironicky usmál a odešel. „To už je opravdu přes čáru. Mariko naprosto ti ta výchova selhává. Podívej se, já ti nechci radit, ale Natálce byste měli věnovat víc pozornosti a trochu jí vést k intelektuálnímu rozvoji. A co ten kluk? Co z něj bude? Viděla jsi, jak vypadá? Navíc se mi zdálo, že z něj cítím alkohol a cigarety? Nebere náhodou ještě drogy? Můžeš si tím být jistá? Je to hned. Sama jsem syna vychovala, vím, jak těžké to může být,“ spustila Zdena.

„Za první už teď radíš, i když nechceš. Za druhé Natálka je prostě nadaná víc fyzicky než inteligenčně. To má po TVÉM synovi. Za třetí oboje to táhne na míle daleko ze mě. Za čtvrté ještě pár takových návštěv a ty drogy začnu potřebovat já,“ pomyslela si Marika, ale nic neřekla nahlas.

Ale tak jako tak ji tchyně nahlodala a začala přemýšlet o tom, že její syn je poslední dobou opravdu jiný. Téměř nebývá doma. Vrací se pozdě a ráno odchází brzy. Skoro ani neví, s kým se stýká, co dělá ve volnu. Kde a jak utrácí peníze z brigády.

„Neber si jí tak. Je to prostě stará škola,“ vytrhnul ji Adam z přemýšlení.

„Taky jsi mohl aspoň něco říct! Připadám si naprosto neschopná. Že jedno dítě zanedbávám a druhý někde fetuje po nocích a všechno je to moje vina, protože ty chyby neděláš. Nebo aspoň v jejích očích ne.“

„To bylo zbytečný, ne?“

Najednou do kuchyně vtrhnul jako hurikán Vojta s Natálkou za krkem a začali vesele křičet, že mají hlad, a holčička hulákala, jak už se těší na dárečky a že už je čas na večeři.

„Tak jdeme na to.“ usmála se na ně Marika a poslala Adama s Natálkou prostřít stůl. Vojta jí mezitím pomohl obalit řízky.

„Vojto, je s tebou všechno v pořádku?“ zeptala se svého syna a zadívala se na něj.

„Proč by nemělo bejt? Jasně, že jo,“ usmál se bezstarostně. „Přece nezačneš věřit tomu, co Zdena říká. Navíc oba víme, z koho cítila ty cigára, mami.“ Marika se zastyděla, protože ji syn dobře odhalil.

„Ale jinak se chováš. To je prostě fakt. To mi nevymluvíš. To už si nevěříme?“

„To se ptám já tebe, mami, jestli už si nevěříme. Já tobě totiž jo, tak tě prosím o to samý.“

Zbytek času, který strávili společně přípravou večeře, zůstali ticho. Střídavě nosili pod stromeček nenápadně dárky. Tu a tam se na sebe usmáli anebo protočili oči nad poznámkou Zdeny. Když všichni usedli k večeři, Zdena se sice podivila nad tím, že místo tradičního kapra, jako dělává ona, připravila Marika řízky, také se pozastavila nad složením bramborového salátu, ale Marika už na její slova nijak nereagovala a nenechala se vytrhnout.

Potom Vojta nenápadně pod stolem zavolal na mobil Adama, který ležel zakamuflovaný pod stromečkem, a na vyzvánění si nastavil zvuk zvonečku. „Ježíšek!!!“ vykřikla Natálka a rozeběhla se do obývacího pokoje. Všichni se těšili na její veselou reakci a následovali ji. Natálka trhala z dárečků balicí papír a jásala nad každým dárkem. Několik dárků si předali i dospělí, až pod stromečkem nezbylo nic. Zdeně ale došlo, že

žádný z dárků nebyl od Vojty. To došlo i Marice a bylo na ní znát zklamání a taky trochu vztek z toho, že její tchyně měla pravdu.

Naštěstí, než kdokoliv stihnul cokoliv říct, Vojta se ujal slova: „Protože za pár měsíců už budu bydlet jinde, chtěl jsem nějak poděkovat za tu dobu, co jsem byl tady. Za to všechno, co jste pro mě kdy udělali a taky že tu vždycky jste pro mě. Tobě, mami, že jsi to zvládala sama naprosto skvěle. Tobě, tati, protože jsi ten nejlepší ze všech. A vám, Zdeno a Františku, za vašeho syna.“

Dospělí zůstali sedět téměř nehybně a neslyšně. Vojta se zvednul a zpod stromečku vyndal obálky, jednu podal rodičům a druhou Zdeně a Františkovi. Pokynul všem k rozbalení. Zdena byla dokonale překvapená a nevěděla, co si má myslet. V obálce s nápisem „*Děkuju za tátu*“ se skrýval poukaz den ve wellness pro dva.

Marika s Adamem zůstali sedět s otevřenými ústy. V jejich obálce byl poukaz na týdenní dovolenou pro dva. „Ale co Natálka?“ zeptala se Marika.

„Co by. My to tu zvládneme dobře,“ odpověděl s úsměvem Vojta. „Nebo jet nechcete?“

„Samozřejmě ano, ale jsme v šoku, co tě to napadlo. Vždyť jsi náš syn. To, že se o tebe staráme je přece samozřejmost.“ opověděl rychle Adam.

„To možná je. Ale ne každý rodič k tomu přistoupí jako vy. S takovým respektem, tolerancí a nekonečnou podporou. Celý život se staráte vy. Tak teď se týden budou starat o vás. Zasloužíte si to.“ vysvětlil Adam.

„Vidíš, spletla ses, Zdeno. Ve Vojtovi i Marice,“ zašeptal jí do ucha jinak téměř nemluvný František.

4.9. Shrnutí povídky

Výše uvedená povídka byla motivicky provázána s třemi vybranými literárními díly, přičemž jejím hlavním tématem tedy byl náhled na rodičovství. Ve vybraných dílech je na rodinu, potažmo rodičovství, nahlíženo více či méně očima dítě. Dítě zde bývá ústřední postavou a hraje nejdůležitější roli příběhu a je jeho hybatelem. V dané povídce se tato role přisuzuje matce. Marika představuje onu ústřední postavu, na rodičovství je tedy v povídce nahlíženo více z rodičovské perspektivy.

Nejen matka Marika, která usiluje o harmonický domov a dokonalou klidnou rodinu a snaží se naplnit mateřské očekávání, nebo její tchyně, která Mariku kritizuje za nedokonalou výchovu. Vzniká tímto také mezigenerační spor, což harmonické atmosféře příliš nepřidá.

Vliv na chod rodiny mají i rodiče muže, jimž se fakt, že jejich syn vyženil nevlastní dítě nezamlouvá stejně, jako snacha. Lze vidět, že prarodiče mohou život rodiny ovlivnit pozitivním způsobem tím, že udělí dobře míněné rady mladší generaci či se postarají o vnučata a tráví s nimi volný čas. Jsou však také prarodiče, jejichž vliv na rodinu působí velice negativně jako v tomto případě dané povídky. Ve srovnání s třemi vybranými díly lze tedy soudit, že přílišný vliv prarodičů, jako je tomu v povídce, se ani v jednom z nich nevyskytuje.

Další zajímavý prvek oproti vybraným dílům spočívá ve složení rodiny. V povídce se objevuje nově utvořená/složená rodina, jelikož matka má starší dítě z prvního vztahu a současný partner je biologickým otcem pouze mladšího dítěte. S mírou rozvodovosti nejsou ale rodiny tohoto typu ničím výjimečným. Naopak v době odehrávání děje v díle *Bylo nás pět* (1946) by toto bylo spíše raritním.

V povídce lze spatřovat benevolentní a respektující přístup k rodičovství, který se v aktuální době prosazuje. Spočívá na maximální důvěře k dítěti, individuálnímu přístupu ke konkrétnímu jedinci a respektu k vlastnímu tempu vývoje. Tento přístup je v povídce zvolen k oběma hlavním aktérům.

5. Závěr

Tato bakalářská práce byla věnována tématu rodičovství a výchově a proměnám v těchto oblastech v průběhu 20. století. Na začátku práce byl představen pojem rodiny a její význam a podoba, a to jak v současnosti, tak v dobách minulých.

Následovalo uvedení do problematiky genderu, jež je s tématem výchovy neodmyslitelně spjata, a bylo představeno několik klíčových děl, věnujících se této problematice. Koncept byl rovněž provázán s vybranými díly, která jsou primární literaturou k této bakalářské práci.

Další část práce byla věnována postavám, které se vyskytují v dílech *Bylo nás pět* (1946), *Báječná léta pod psa* (1992) a *Marta v roce vetřelce* (2012). Postupně byly představeny a probrány hlavní dětské postavy, role matek, otců, sourozenců a představeny byly i další postavy v jiných vztazích k hlavním hrdinům.

Poté se práce věnovala porovnání přístupu k rodičovství v jednotlivých knihách mezi sebou, a to kupříkladu z hlediska lokací či prostředí, ve kterém postavy žijí, popsány byly i rozdíly ve struktuře literárních děl a postavení dítěte v rodině.

Jedna z kapitol byla věnována i přímo vývoji v rodičovství a výchově. Zde byly nastíněny rozdíly ve výchově dětí během první republiky, éry socialismu a v současnosti. Představena také byla některá aktuální literární díla věnující se výchově dětí.

Praktická část práce spočívala ve vlastnoručně sepsané povídce, která je motivicky provázána s tématem bakalářské práce, avšak otázku uchopuje vlastním, odlišným způsobem. Po povídce je krátce nastíněno, v čem a jak je pojetí přístupu k výchově aktuální.

Bakalářská práce tedy poskytuje náhled na rodinu a rodičovství prostřednictvím tří vybraných literárních děl a vlastní povídky, přičemž vystihuje různorodé přístupy k výchově a k postavení dítěte v rámci rodiny v době dřívější i současné.

Taktéž povídka nabízí náhled na rodičovství a rodinu, tak, jako vybrané tři knihy. Povídka se od daných děl odlišuje zejména faktem, že se jedná o rodinu složenou, kdy je muž biologickým otcem pouze jednoho z dětí matky a lze v povídce také spatřovat vliv prarodičů na rodinu.

Oproti poněkud přísné výchově v díle *Bylo nás pět* (1946), přes *Báječná léta pod psa* (1992), kde se od přísnosti upouští, až po dílo *Marta v roce vetřelce* (2011), kde je výchova již značně volná, avšak stále tu lze spatřovat značný vliv rodičů na život jejich již dospělé dcery, je v povídce možno pozorovat maximální důvěru a respekt, a to k oběma dětem, úměrně jejich věku. Tato myšlenka provázela výše uvedenou bakalářskou práci.

6. Použitá literatura

Primární literatura:

POLÁČEK, Karel. Bylo nás pět [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2016. ISBN 978-80-7532-195-4 (pdf). Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/04/26/25/27/bylo_nas_pet.pdf.

SOUKUPOVÁ, Petra. *Marta v roce vetřelce*. Brno: Host, 2011. ISBN 978-80-7294-521-4.

VIEWEGH, Michal. *Báječná léta pod psa*. Vyd. 8., V Druhém městě 2. Brno: Druhé město, 2013. ISBN 978-80-7227-343-0.

Sekundární literatura:

BARŠA, Pavel. *Panství člověka a touha ženy: feminismus mezi psychoanalýzou a poststrukturalismem*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-06-7.

BLY, Robert. *Železný Jan: kniha o mužích*. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-086-8.

HORSKÁ, Pavla. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha: Panorama, 1990. Pyramida. ISBN 80-7038-011-X.

JANOŠOVÁ, Pavlína. *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2284-9.

KARP, Harvey. *Nejšťastnější batole v okolí: když se moderní rodiče setkají s dítětem doby kamenné*. Praha: Euromedia, 2018. Esence. ISBN 978-80-7549-859-5.

KASTEN, Hartmut. *Ženy - muži: [genderové role, jejich původ a vývoj]*. Praha: Portál, 2006. Spektrum (Portál). ISBN 80-7367-145-x.

KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha: Orbis, 1962. Populární právnická knihovna.

MARKHAM, Laura. *Aha! Rodičovství: jak přestat křičet a začít žít s dětmi v harmonii*. Přeložil Jana VLKOVÁ. V Praze: Tady a teď, 2015. ISBN 978-80-88130-03-1.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-901424-7-8.

MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. Základy sociologie. ISBN 80-86429-05-9.

PONCAROVÁ, Jana. *Děvčata první republiky*. [Praha]: Wo-men, 2020. ISBN 978-80-907641-3-2.

SEARS, William a Martha SEARS. *Kontaktní rodičovství: rozumná cesta k pochopení a výchově dětí*. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0597-1.

SIMKANIČ, Ján. *Mé dětství v socialismu*. Brno: BizBooks, 2014. ISBN 978-80-265-0297-5.

SOUKUPOVÁ, Petra. *K moři*. Brno: Host, 2007. ISBN 978-80-729-4234-3.

Elektronické zdroje:

Zákon 420/1919 Sb. - o práci dětí úplné a aktuální znění | ASPI | Wolters Kluwer ČR, a. s. ASPI | Wolters Kluwer ČR, a. s. [online]. Copyright © 2023 Wolters Kluwer. Všechna práva vyhrazena. [cit. 11.03.2023]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/1321/1/2/zakon-c-420-1919-sb-o-praci-deti/zakon-c-420-1919-sb-o-praci-deti>